MASTER
NEGATIVE
NO. 91-80190-27

MICROFILMED 1992

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States -- Title 17, United States Code -- concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material...

Columbia University Library reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

MENDE, RICHARD

TITLE:

PROLEGOMENA IN ISOCRATIS

PLACE:

LIPSIAE

DATE:

1899

Master Negative #
91-80190-27

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

88Is4
NZ

Mende, Richard, 1875-
Prolegomena in Isocratis Aegineticam. Dissertatio inauguralis quam ... scripsit Ricardus Mende ... Lipsiae, Schmidt, 1899.
39 p. 23 cm.

Thesis, Leipzig.

74912

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 1X
IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB
DATE FILMED: 12/17/92 INITIALS may
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

BIBLIOGRAPHIC IRREGULARITIES

MAIN ENTRY: Meade, Richard, 1875-

Bibliographic Irregularities in the Original Document

List volumes and pages affected; include name of institution if filming borrowed text.

_____Page(s) missing/not available: _____

_____Volumes(s) missing/not available: _____

_____Illegible and/or damaged page(s): pg. 30

_____Page(s) or volumes(s) misnumbered: _____

_____Bound out of sequence: _____

_____Page(s) or illustration(s) filmed from copy borrowed from: SUNY at Buffalo

_____Other: _____

FILMED IN WHOLE
OR PART FROM A
COPY BORROWED
FROM
SUNY AT
BUFFALO

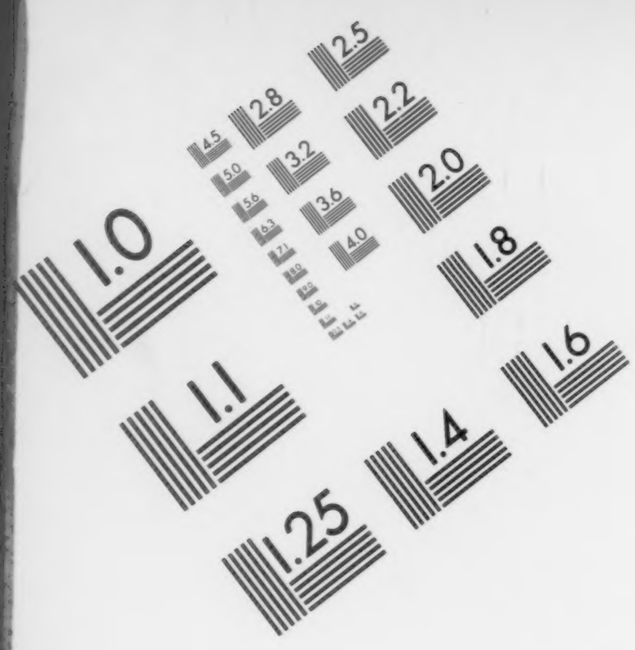

AIIM

Association for Information and Image Management
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202

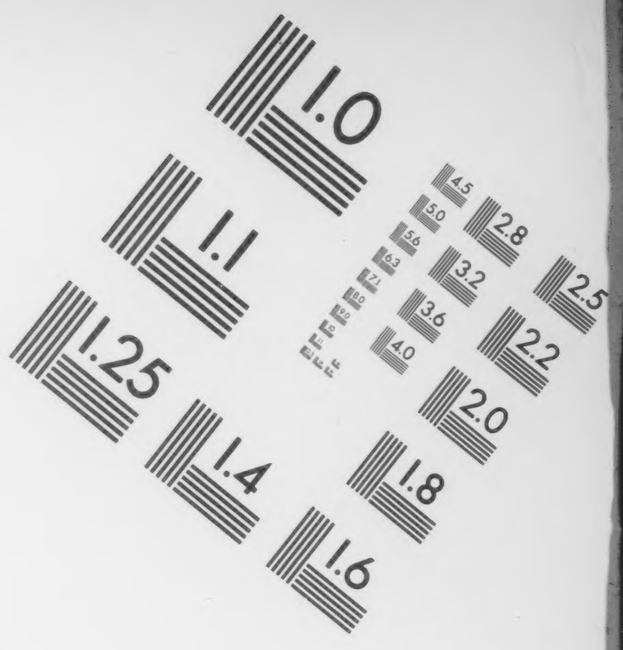

Centimeter

Inches

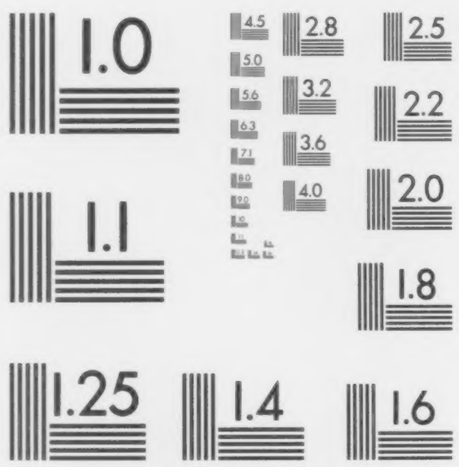

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

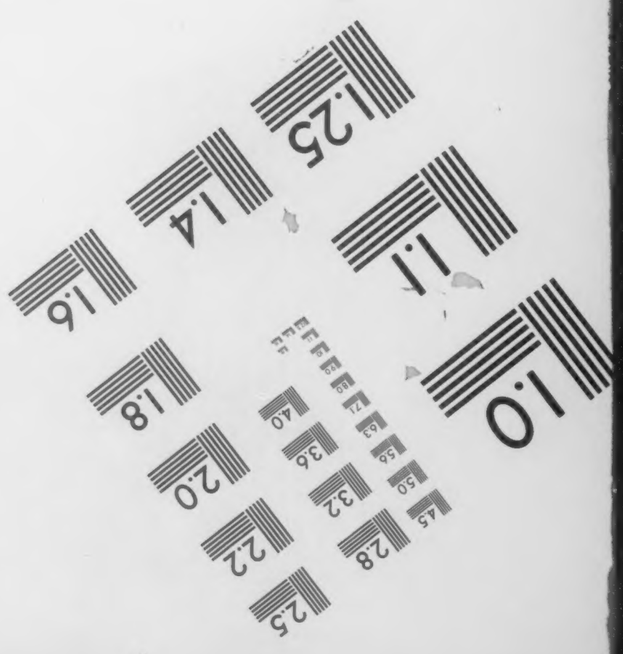

Mende

Prolegomena in

Isocratis Aegineticam

88 Is4
N7

88Is4 NZ

Columbia University
in the City of New York

Library

V

PROLEGOMENA IN ISOCRATIS AEGINETICAM.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE LIPSIENSI

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

RICARDUS MENDE
LIPSIENSIS.

LIPSIAE.
TYPIS EXPRESSIT OSWALD SCHMIDT.
MDCCCIC.

FRIDERICO KRUEGER

AMICO CARISSIMO

SACRUM.

AUG 28 1900

292929

Quod de orationibus Isocratis iudicialibus in universum Drerup dicit:[1]) „Praeterea sive historiam sive ius Atticum sive dictionem forensem spectamus, quaestiones oriuntur gravissimae, quae ex parte parum accurate, aliae omnino non tractatae sunt", id optimo iure de ea illarum forensium orationum dici potest, quae Aeginetica vocatur. Quae oratio, cum in iudicio Aeginetico — id quod vel nomine apparet — habita sit, non ex Attico, sed Aeginetico iure iudicanda est. Cum vero aliunde de iure Aeginetico nihil fere compertum habeamus, nihil restat, nisi ut orationem primum quidem ex eis solis rebus, quae de iure Aeginetico ex oratione ipsa elici possunt, explicemus, tum vero Attici iuris rationem habeamus. Hic vero dixerit forsitan quispiam id, quod Athenis in usu fuisset, ius etiam Aeginae valuisse minime posse contendi. Quod rectum esse equidem non nego. Sed ut hac in quaestione confidentius ad ius Atticum provocem, loco quodam Aegineticae illius orationis commoveor: §§ 50. 51: . . . *σκέψασθ' ὡς μεγάλα καὶ δίκαι' ἥκω πρὸς ὑμᾶς ἔχων, . . . ἔτι δὲ νόμον ταύταις (ταῖς διαθήκαις) βοηθοῦντα, ὃς δοκεῖ τοῖς Ἕλλησιν ἅπασι καλῶς κεῖσθαι. τεκμήριον δὲ μέγιστον· περὶ γὰρ ἄλλων πολλῶν διαφερόμενοι περὶ τούτου ταὐτὰ γιγνώσκουσιν.*[2]) Cum igitur haec lex ad ius hereditarium et ad adoptionem pertineat, qua de re in hac oratione potissimum est sermo, locum illum aptum esse puto, quo ratio nostra agendi aliqua ex parte defendatur.

Quamquam Odofredum Mueller recte censere arbitror:[3]) „Ex ea oratione quaedam ad ius Aegineticum colligi poterunt, plura forsitan, nisi oratio Isocratis esset. Quamquam quod de Isocrate

---

[1]) Jb. f. class. Phil. Suppl. Bd. XXII, p. 339.

[2]) Cf. Isae. or. (II.) de Menecl. her. § 24: *καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις καὶ Ἕλλησι καὶ βαρβάροις δοκεῖ καλῶς οὗτος ὁ νόμος κεῖσθαι, ὁ περὶ τῆς ποιήσεως, καὶ διὰ τοῦτο χρῶνται πάντες αὐτῷ.*

[3]) liber Aegineticorum. Berolin. 1817, p. 131.

tulit Mueller iudicium, etiam de Isaei orationibus et omnino de omnibus in iudicio habitis orationibus valere apertum est. Cum enim causam, quae in nostra oratione agitur, tantummodo e parte illius, qui orationem habet, cognoscamus, ut in omnibus forensibus orationibus, sic in nostra quoque oratione iudicium magna adhibita cautione ferendum est. Etenim ne Isocratem quidem alienum a moribus illis logographorum fuisse per se manifestum est, de quibus Bunsen, ut mihi videtur, recte sic iudicat:[4]) „Summae difficultates, quibus recta disquisitionis via varie turbetur et impediatur in ipsa orationum natura quaerendae sunt. Non enim iure consultos audimus sobrie et accurate singula exponenentes, sed causidicos gravissima saepe obiter tangentes, multa de consilio false explicantes et callidissima ratiocinatione ad iudices fallendos utentes". Nihilo secius cum putem orationem illam Isocratis, quae per se dignissima est, quae legatur, dignam quoque esse, quae et de iure et de causa et de tempore diligentius pertractetur, hoc munus suscipere constitui.

Atque primum quidem opus esse mihi videtur, ea, quae ante litem ipsam, in qua oratio nostra habita est, evenerunt, quam accuratissime narrare.

Thrasyllus igitur, pater Thrasylochi, cuius de hereditate hac in oratione certatur; a maioribus nullam acceperat fortunam. Attamen arto amicitiae vinculo, quo erat coniunctus cum vate Polemaeneto factum est, ut ille ei moriens et rem familiarem et libros vaticinos relinqueret. (§ 5.) Atque Thrasyllus libris vaticinis atque fortuna hereditate acceptis multa per oppida vagatus atque vaticinandi arte usus interdum etiam in mulierum consuetudinem se dedit (§ 6). Etiam mater adversariae, quae hereditatem petit, in numero illarum feminarum erat atque ex ea illam ipsam adversariam Thrasyllus genuit. Sed desiderio Siphni, patriae suae inflammatus, postquam magnam rem familiarem praeter illam hereditate acceptam sibi paravit, Siphnum se contulit ibique sororem patris actoris[5]) in matrimonium duxit. Post-

[4]) de iure hereditario disquisitio philol. Gotting. 1813, p. XIII.

[5]) Schoemanni verbis utar (comment. in Isae. Gryphisw. 1831, p. 272): Licebit enim, spero, actorem dicere *τὸν λέγοντα*, sive is petit, sive contra alterius petitionem ius suum defendit; quod, licet Romanorum usui non consentaneum, non repugnat tamen genuinae vocabuli significationi.

quam vero illa decessit, patris actoris *ἀνεψιὰν* in matrimonio habuit. Cum vero illa quoque liberis non natis ex vita abisset, virginem e domo nobili Seriphiorum duxit uxorem, ex qua tres suscepit liberos: Sopolin, Thrasylochum, uxorem actoris. Quibus solis legitimis liberis relictis atque heredibus bonorum suorum institutis diem supremum obiit (§§ 7—10). Hoc igitur admodum simplex stemma efficitur.

A ——— Thrasyllus ——— virgo Seriphia

adversaria

1. Sopolis.
2. Thrasylochus.
3. uxor actoris.

Atque Thrasyllo mortuo actor et Thrasylochus mutua coniuncti erant amicitia. De rebus enim publicis privatisque semper idem sentiebant eisdemque amicis hospitibusque utebantur. Neque vero, cum fugere cogerentur, actor Thrasylochum deseruit, sed tam bonum amicum erga eum se praestitit, ut eum, cum in mortiferum morbum incidisset, tanta gratia atque diligentia curaret, ut ille nunquam beneficiis illis satis se respondere posse putaret. Cum vero tantopere aegrotaret, ut mortem appropinquare sentiret, actorem testibus advocatis adoptavit, heredem rei familiaris instituit eique sororem despondit (§§ 10—12).

Ut ad rem tractandam ipsam transeam, primum de tempore, quo res in oratione narratae evenerint atque oratio ipsa confecta et in iudicio habita sit, verba facienda esse mihi videntur. Quamquam hac de re idem atque Blass[6]) sentio, tamen vir ille doctissimus sententiam suam maxime probabilem non tam ad persuadendum accommodate demonstravit quam significavit, ita ut nuperrime Christ in libro notissimo haec dicere posset:[7]) „aus dieser seiner (des Isocrates) Laufbahn (als Redenschreiber) sind uns noch 6 Reden erhalten, welche in die Zeit von 402—393 fallen. Wie weit man unter 393 herabgehen dürfe, ist nicht ausgemacht." Cum igitur hanc quaestionem me posse expedire sperem, ea quae ad Blassii sententiam magis confirmandam atque ad refutandas aliorum sententias apta mihi videntur esse, non esse supprimenda duco.

[6]) Attische Beredsamkeit II[2] p. 235. 236.

[7]) Geschichte der griechischen Litteratur bis auf die Zeit Justinians. München 1898, p. 378.

Quoniam igitur oratio ab Isocrate pro inquilino Aeginetico confecta est, qua de re sub finem huius dissertationis verba faciam, tantummodo — id quod Blass iam recte in editione altera libri sui [8]) significavit — de eo tempore cogitari potest, quo liberum commercium inter Aeginetas atque Athenienses erat. Itaque de tempore inde ab anno 431 usque ad annum 404 sermo esse nequit, cum illa aetate Aeginetae Aeginae omnino non versarentur. Etenim anno 431 ab Atheniensibus expulsi [9]) anno demum 404 a Lysandro reduces facti sunt. [10]) Sed ne de tempore quidem inter annos 389 et 387 cogitari posse mea quidem sententia constare videtur. Etenim quae Blass in prima sui libri editione dixerat: [11]) „Noch ist auf die sich aufdrängende Frage einzugehen, wie denn Isocrates für einen Prozess in Aigina, zumal zu einer Zeit, wo dieses mit Athen im Kriege war, eine Rede verfassen konnte . . . wir müssen eine persönliche Beziehung zwischen Sprecher und Verfasser, etwa eine Gastfreundschaft, annehmen, oder aber mit der Zeitbestimmung bis nach dem antalkidischen Frieden hinabgehen, was in der That keine Schwierigkeit hat“ in altera editione omisit eaque rectissime esse omissa mihi est persuasum. Usque enim ad annum 390 duravit liberum illud commercium; qua de re a Xenophonte certiores fimus: [12]) *ὧν δὲ πάλιν ὁ Ἐτεόνικος ἐν τῇ Αἰγίνῃ, καὶ ἐπιμειξίᾳ χρωμένων τὸν πρόσθεν χρόνον τῶν Αἰγινητῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπεὶ φανερῶς κατὰ θάλατταν ὁ πόλεμος ἐπολεμεῖτο, συνδόξαν καὶ τοῖς ἐφόροις ἐφίησι λήζεσθαι τὸν βουλόμενον ἐκ τῆς Ἀττικῆς.* Illo igitur tempore bellum inter Athenas atque Aeginam exortum est. Piratae enim Aeginetici Athenas vehementissime vexabant atque sollicitabant, qua de re idem Xenophon est auctor: [13]) *οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι, ὁρῶντες μὲν πολλὰς τὰς πολεμίας*

[8]) l. c., p. 236.

[9]) Thuc. II, 27 (cf. Diod. XII, 44): *Ἀνέστησαν δὲ καὶ Αἰγινήτας τῷ αὐτῷ θέρει τούτῳ ἐξ Αἰγίνης Ἀθηναῖοι, αὐτούς τε καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας, ἐπικαλέσαντες οὐχ ἥκιστα τοῦ πολέμου σφίσιν αἰτίους εἶναι . .*

[10]) Xenoph. Hist. graec. II, 2, 9 (cf. Plut. Lys. XIV, 5): *Λύσανδρος δὲ ἀφικόμενος εἰς Αἴγιναν ἀπέδωκε τὴν πόλιν Αἰγινήταις, ὅσους ἐδύνατο πλείστους αὐτῶν ἀθροίσας ὡς δ' αὖτως καὶ Μηλίοις καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσοι τῆς αὑτῶν ἐστέροντο.*

[11]) l. c., p. 218.

[12]) l. c. V, 1, 2.

[13]) l. c. V, 1, 29.

ναῦς, φοβούμενοι δὲ μὴ ὡς πρότερον καταπολεμηθείησαν, συμμάχου Λακεδαιμονίοις βασιλέως γεγενημένου, πολιορκούμενοι δ' ἐκ τῆς Αἰγίνης ὑπὸ τῶν ληστῶν, διὰ ταῦτα μὲν ἰσχυρῶς ἐπεθύμουν τῆς εἰρήνης. Atque idem rerum scriptor tradit, [14]) quam graviter Athenienses latrocinium illud maris a piratis Aegineticis factum tulerint etiam anno 375: *οἱ δ' Ἀθηναῖοι . . . αὐτοὶ δὲ ἀποκναιόμενοι καὶ χρημάτων εἰσφοραῖς καὶ ληστείαις ἐξ Αἰγίνης καὶ φυλακαῖς τῆς χώρας, ἐπεθύμησαν παύσασθαί τοῦ πολέμου καὶ πέμψαντες πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα εἰρήνην ἐποιήσαντο.* Quantae vero inimicitiae illis temporibus inter Athenas et Aeginam intercesserint, Odofredus Mueller ostendit: [15]) „Quas inter turbas (anno 387) Plato a Polli Spartano . . . e Sicilia in Aeginam abducitur, ubi lex erat, ut Diog. Laert. (III, 19) scribit: *τὸν πρῶτον ἐπιβάντα Ἀθηναίων τὴν νῆσον ἀποθνήσκειν* . . vel ut verius Plutarchus (Dion. 970 a): *ὅπως ὁ ληφθεὶς Ἀθηναίων ἐν Αἰγίνῃ πιπράσκηται.*“ Quis igitur credibile esse putabit illa aetate Isocratem inquilino Aeginetico confecisse orationem? Neque vero orationem multo post illam aetatem scriptam esse posse vel inde efficitur, quod Isocratem tum, cum per discipulos magnam sibi pararet pecuniam, tales confecisse orationes minime est consentaneum, praesertim cum se huius modi scripsisse orationes postea omnino neget, [16]) ita ut plane improbabile sit, quod Mueller proposuit, qui de posterioribus cogitat temporibus. [17]) Quibus expositis apparere videtur annos 404 et 390 terminos esse, intra quos oratio est confecta et habita. De commercio, quod illis temporibus inter Athenas et Aeginam erat, praecipue est audiendus Odofredus Mueller: [18]) „Aliquamdin igitur Athenienses auctoritatem Spartae colebant,

[14]) l. c. VI, 2, 1.

[15]) l. c., p. 190

[16]) Isocr. XII, 11 (cf. XV, 2): *ου μην ἐπὶ τούτοις ἀθυμήσας περιεῖδον ἐμαυτὸν ἄδοξον οὐδ' ἀφανῆ παντάπασι γενόμενον, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ πολιτεύεσθαι διήμαρτον, ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν καὶ πονεῖν καὶ γράφειν, ἃ διανοηθείην, κατέφυγον, οὐ περὶ μικρῶν τὴν προαίρεσιν ποιούμενος, οὐδὲ περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων οὐδὲ περὶ ὧν ἄλλοι τινὲς ληροῦσιν, ἀλλὰ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ βασιλικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων.* Hac de re cf. Galle, de Isocr. orat. Trapezit. Lips. 1883, p. 3.

[17]) l. c., p. 131: *Πάσινος* ille . . dux videtur Alexandri Pheraei Ol. CIV, 4. Cyclades devastantis.

[18]) l. c., p. 186. 187, cf. etiam About. Mémoire sur l'île d'Égine, p. 536.

sed etiam aliquantum temporis post Trigintaviros exactos inter Athenienses et Aeginetas intercessisse *ἐπιμειξίαν* commercium civitatum liberarum discimus e Xenophonte.“ Quod commercium etiam eo anno fuisse, quo Socrates supplicio affectus est, loco quodam Platonis[19]) certiores fimus. Hic enim Aristippum et Cleombrotum illa aetate Aeginae luxuriae se dedisse affirmatur.

Argumentis a Muellero allatis ego hoc addo: cum propter legem in oratione nostra § 13 allatam, de qua infra dicturus sum, putandum sit optimates illis temporibus Aeginam rexisse, in sensum venit locus Demosthenis, quo harmostas civitati Aeginetarum illa aetate praefuisse traditur[20]) (a. 395).

At non multum proficeremus, si universis illis terminis nobis esset acquiescendum. Sed in oratione ipsa nonnulla sunt, quibus tempus accuratius definire liceat. Quamquam enim Sittl dicit[21]): „Wenn auch der Redner keinerlei Andeutung über die Zeit, wo der Prozess zur Verhandlung kam, bietet, muss die Rede wegen ihrer Vollendung in die letzte Zeit seiner Advocatur gehören,“ primum quidem litem non multo post ea, quae in oratione narrantur actam esse colligi posse puto e § 23: *ὃς τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἀπαθὴς ἦν κακῶν, νεωστὶ δ' ἐπειρώμην φυγῆς καὶ τοῦ παρ' ἑτέροις μὲν μετοικεῖν.* Deinde adversaria statim post mortem testatoris hereditatem petit: § 31: *ὥστ' ἐπὶ μὲν τὸ κῆδος οὐκ ἠξίωσεν ἀφικέσθαι, τῶν δὲ καταλειφθέντων οὐδὲ δέκ' ἡμέρας διαλιποῦσα ἦλθεν ἀμφισβητοῦσα.* Atque denique considerandа est § 43: *ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι μὲν οὐ περὶ τῶν πάλαι τεθνεώτων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἔναγχος τὸν κλῆρον καταλιπόντων προσήκειν ἡμῖν τοὺς λόγους ποιεῖσθαι.* Gravissima vero ansa temporis definiendi nobis datur § 18: *ὅτε δὲ Πασῖνος Πάρον κατέλαβεν, ἔτυχεν αὐτοῖς ὑπεκκείμενα τὰ πλεῖστα τῆς οὐσίας παρὰ τοῖς ξένοις τοῖς ἐμοῖς. ᾠόμεθα γὰρ μάλιστα ταύτην τὴν νῆσον ἀσφαλῶς ἔχειν. Ἀπορούντων δ' ἐκείνων καὶ νομιζόντων αὖτ' ἀπολωλέναι, πλεύσας ἐγὼ τῆς νυκτὸς*

[19]) Phaedon, p. 59C.

[20]) Demosth. XVIII. (de corona) 96: *ὑμεῖς τοίνυν, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Λακεδαιμονίων γῆς καὶ θαλάττης ἀρχόντων, καὶ τὰ κύκλῳ τῆς Ἀττικῆς κατεχόντων ἁρμοσταῖς καὶ φρουραῖς, Εὔβοιαν, Τάναγραν, τὴν Βοιωτίαν ἅπασαν, Μέγαρ' Αἴγιναν, Κέων, τὰς ἄλλας νήσους, οὐ ναῦς οὐ τείχη τῆς πόλεως τότε κεκτημένης, ἐξῆλθετ' εἰς Ἁλίαρτον.*

[21]) Griech. Litteraturg. München 1884. II, 101.

ἐξεκόμισ' αὐτοῖς τὰ χρήματα κινδυνεύσας περὶ τοῦ σώματος. Ἐφρουρεῖτο μὲν γὰρ ἡ χώρα, συγκατειληφότες δ' ἦσάν τινες τῶν ἡμετέρων φυγάδων τὴν πόλιν, οἳ μιᾶς ἡμέρας ἀπέκτειναν αὐτόχειρες γενόμενοι τόν τε πατέρα τὸν ἐμὸν καὶ τὸν θεῖον καὶ τὸν κηδεστὴν καὶ πρὸς τούτοις ἀνεψιοὺς τρεῖς. Quo loco de seditione magna agi manifestum est. Sed exoriuntur quaestiones complures. Qui erant illi *φυγάδες*? Cur ipsi cognati actoris interfecti sunt? Cur omnino praecipue actor eiusque amici in periculo versabantur? Qui erat Pasinus ille, cuius nomen tantum a lexicographis traditum est? Cur Parus tutissima insula videbatur, denique quando haec seditio exorta est? Ut has quaestiones expediamus, primum quidem monendum est actorem eiusque cognatos, Thrasylochum atque Sopolin e numero optimatium fuisse. Etenim actor id praecipue studet, ut se nobilissimo genere ortum esse demonstret. Nam § 13[22]) ostendit se a Thrasylocho adoptatum esse ut civem eius, genere nulli Siphnio cedentem, aequaliter eruditum educatumque atque § 36[23]) disertissimis verbis explicat omnes Siphnios attestari posse maiores suos et genere et divitiis et auctoritate et aliis rebus praeter ceteros cives floruisse liturgiasque, quae vocantur, optime fecisse plurimaque tributa pependisse summis honoribus dignos putatos suaque ex gente plurimos Siphniorum reges[24]) ortos esse. Nobilissimum illud genus significatur paragrapho quoque 7.[25]) Optimates fuisse eos magis etiam probatur ratione, qua in illa seditione se gesserunt, qua de re statim dicturus sum. Quod si verum est, eorum adversarios,

[22]) *κατὰ τοντονὶ τὸν νόμον . . υἱόν μ' ἐποιήσατο Θρασύλοχος, πολίτην μὲν αὑτοῦ καὶ φίλον ὄντα, γεγονότα δ' οὐδενὸς χεῖρον Σιφνίων, πεπαιδευμένον δ' ὁμοίως αὐτῷ καὶ τεθραμμένον.*

[23]) *πάντες ἂν μαρτυρήσειαν Σίφνιοι τοὺς προγόνους τοὺς ἐμοὺς καὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρώτους εἶναι τῶν πολιτῶν . τίνες γὰρ ἢ μειζόνων ἀρχῶν ἠξιώθησαν, ἢ πλείω χρήματ' εἰσήνεγκαν, ἢ κάλλιον ἐχορήγησαν, ἢ μεγαλοπρεπέστερον τὰς ἄλλας λῃτουργίας ἐλῃτούργησαν; ἐκ ποίας δ' οἰκίας τῶν ἐν Σίφνῳ πλείονες βασιλεῖς γεγόνασιν.*

[24]) Cf. Mueller. l. c. p. 133: monendum *βασιλέας* hos reges fuisse sacerdotes, dignitatem ex Attica, unde Jones Siphnii venerant (Herod. VIII, 48. Nic. Damasc. IV apud Vales. 795. Steph. Byz. s. v.) cum sacris Minervae transvectam. Cf. etiam Schoemann-Lipsium (Griech. Altert. p. 145. 146).

[25]) *ἔγημεν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς τοὐμοῦ, πλούτῳ μὲν αὐτὸς πρῶτος ὢν τῶν πολιτῶν, γένει δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀξιώμασιν εἰδὼς τὴν ἡμετέραν οἰκίαν προέχουσαν . .*

qui hac e seditione superiores videntur discessisse, a partibus popularium, qui priore motu civium oppressi atque expulsi erant, fuisse veri est simile. Non igitur Blassio assentiri dubito, qui de motibus illis civilibus auctore Lysandro factis cogitandum esse contendit, qua de re Plutarchus satis multa profert.[26]) Quod si denique Diodori locum quendam (XIV, 84) addiderimus, accuratius etiam orationis tempus definire licebit. Cum eius loci argumentum permultum intersit cognoscere, eum totum apponere liceat: *Φαρνάβαζος δὲ καὶ Κόνων μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἀνήχθησαν ἁπάσαις ταῖς ναυσὶν ἐπὶ τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων συμμάχους . καὶ πρῶτον μὲν Κῴους ἀπέστησαν, εἶτα Νισυρίους καὶ Τηίους . μετὰ δὲ ταῦτα Χῖοι τὴν φρουρὰν ἐκβαλόντες προσέθεντο τοῖς περὶ Κόνωνα . παραπλησίως δὲ μετέβαλον Μυτιληναῖοι καὶ Ἐφέσιοι καὶ Ἐρυθραῖοι . τοιαύτης τῆς μεταστάσεως σπουδῆ τις εἰς τὰς πόλεις ἐνέπεσεν, ὧν αἱ μὲν ἐκβαλοῦσαι τὰς φρουρὰς τῶν Λακεδαιμονίων τὴν ἐλευθερίαν διεφύλαττον, αἱ δὲ τοῖς περὶ Κόνωνα προσετίθεντο . καὶ Λακεδαιμόνιοι μὲν ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου τὴν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν ἀπέβαλον, οἱ δὲ περὶ τὸν Κόνωνα σὺν παντὶ τῷ στόλῳ κρίναντες πλεῖν ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ἀνέζευξαν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους προσαγαγόμενοι κατέπλευσαν ἐπὶ Κύθηρα τὴν νῆσον.* Quo ex loco apparet, cum primum Conon pugna ad Cnidum commissa victor decessit, partes Lacedaemoniis faventes multis in urbibus oppressas esse, cum partes popularium ab Atheniensibus stantes praesidia depellerent, quod non sine caede factum esse veri est simile. Similiter res in insulis se habuisse videntur, cum ea, quae Diodorus narrat, optime quadrent ad ea, quae § 18 orationis nostrae audimus. Atque etiam Siphnum atque Parum in numero illarum insularum, quas Conon sibi conciliavit, fuisse optimo iure ex illo *τὰς Κυκλάδας*

[26]) Lysand. IX: *Λύσανδρος δὲ μήτε ναυμαχεῖν ἀγχωμάλῳ πλήθει δυνάμενος μήτε ἀργὸς καθέζεσθαι μετὰ νεῶν τοσούτων ἀναχθεὶς ἐνίας προσηγάγετο τῶν νήσων Αἰγινάντε καὶ Σαλαμῖνα προσμίξας κατέδραμεν.*

id. XIII: *Καταλύων δὲ τοὺς δήμους καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας, ἕνα μὲν ἁρμοστὴν ἑκάστῃ Λακεδαιμόνιον κατέλιπε, δέκα δὲ ἄρχοντας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγκεκροτημένων κατὰ πόλιν ἑταιρειῶν.*

id. XIV: *καὶ τῶν μὲν ἄλλων πόλεων ὁμαλῶς ἁπασῶν κατέλυε τὰς πολιτείας καὶ καθίστη δεκαδαρχίας πολλῶν μὲν ἐν ἑκάστῃ σφαττομένων, πολλῶν δὲ φευγόντων.*

id. XIX: *ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐν ταῖς πόλεσι δημοτικῶν φόνος οὐκ ἀριθμητός, ἅτε δὴ μὴ κατὰ ἰδίας μόνον αἰτίας κτείνοντος* etc.

concludendum esse puto. Qui vero erat Pasinus ille? Equidem eum aut legatum Cononis aut ducem exulum popularium fuisse puto. Res igitur ita gesta videtur esse: Postquam Conon pugna ad Cnidum anno 394 commissa victor decessit, statim partes popularium Atheniensibus faventes cum alibi moventur tum in Cycladibus, quae usque ad annum 404 fere semper ab Atheniensium partibus steterant. Optimates vero, quorum in numero Thrasylochus, Sopolis, actor sunt, de illa seditione nascente certiores fiunt. Quapropter fortunas saltem in loca tuta transponere conantur atque deponunt apud actoris hospites Pari in insula. Qua re ut putarent illam esse tutissimam insulam commoti sint, certo dici nequit; fortasse sumere possumus, propterea, quod Parus natura atque situ bene munita erat neque tam facile quam ceterae Cyclades expugnari poterat.[27]) Hoc tamen constat spem actorem eiusque amicos fefellisse. Etenim Parus Pasino duce capitur. Ceterum orator non satis aperte rem exponit. Parum enim perspicitur, quam ad terram *χώρα*, quam ad urbem *πόλις* referenda sint. Sed ut de Siphno cogitemus, eo commovemur, quod ab exulibus illis pater, *θεῖος*, *κηδεστής*, tres *ἀνεψιοὶ* illius, qui orationem habet, necantur. Fere igitur eodem tempore atque Parus Siphnus capitur. Atque Thrasylochus eiusque propinqui aliique summo rerum discrimine de salute desperant. Etenim cum Siphnus oppidum expugnaretur, magna exorta est caedes, qua propinqui illi actoris necantur. Nihilominus actor summo mortis periculo Siphno nocte decessit atque Parum profectus est. Pecunia recuperata Siphnum reversus cum Thrasylocho ceterisque fugere cogitur, qua in fuga actor animo non defecit, sed matrem, sororem, fortunas Thrasylochi servat. (§ 20.) Fugere igitur coacti primum Melum in insulam se conferunt, ubi seditionem fuisse non audimus. Quamquam enim Cononem in expeditione sua, qua in oram meridionalem Laconiae navibus profectus est, etiam Meli fuisse scimus,[28]) ignoramus, num hic forma reipublicae mutata sit. Etenim si hospites Meli fuisse optimates credimus — quod mihi eo quod tanta fiducia sunt probabile videtur: suadent

[27]) Busolt, Jb. f. cl. Phil. VII, 747: Paros bot eine sichere centrale Position und den besten Stützpunkt, um die Inselgruppe der Cycladen zu gewinnen.

[28]) Xenoph. Hist. Graec. IV, 8, 7.

enim Thrasylocho, ut Meli maneat — seditionem fuisse non probatur.[29]) Sed utut res se habet, Thrasylochus ne Meli quidem in tuto se esse putans, Troezena petit, urbem Lacedaemoniis amicissimam.[30])

Parum igitur, secundum ea, quae exposita sunt, anno 393 captam esse veri est simillimum. Id etiam concludendum est e loco Xenophontis, quem cum Diodori modo citato conferre licet (Hist. Graec. IV, 8, 7): *ἅμα δὲ τῷ ἔαρι* — i. e. post pugnam ad Cnidum commissam — *ναῦς τε πολλὰς συμπληρώρας καὶ ξενικὸν προσμισθωσάμενος ἔπλευσεν ὁ Φαρνάβαζός τε καὶ ὁ Κόνων μετ' αὐτοῦ διὰ νήσων εἰς Μῆλον, ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενοι εἰς τὴν Λακεδαίμονα.*[31]) E verbis § 24: *τὸν μὲν πλεῖστον τοῦ χρόνου πονήρως μὲν ἔχοντα, περιιέναι δ' ἔτι δυνάμενον, ἐξ ἰῆνας δὲ συνεχῶς ἐν τῇ κλίνῃ κείμενον* cum Blassio actorem et Thrasylochum ad duodeviginti menses Aeginae versatos esse concludo.[32]) Quamdiu antea Troezenae versati sint, accuratius definiri non potest. Tempus tamen sufficiebat Sopolidi, qui postea Troezena venisse videtur,[33]) ad praeparandum impetum in Siphnum faciendum atque colligendos mercennarios. Etenim Sopolin Troezenae omnia ad rem gerendam praeparasse e § 38 colligi posse puto: *καὶ γὰρ ἐκεῖνος* (Sopolis) *ταύτην* (adversariam, quam Troezenae habitasse e § 30. 31 elucet) *μὲν ἐμίσει καὶ κακόνουν τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἡγεῖτο.*[34]) Troezenae igitur exules propter morbum quo afficiebantur, diu versatos non esse facile creditur; tamen secundum § 22. diutius quam triginta quinque dies: *ἀδελφὴν δὲ κόρην τετρακαιδεκέτιν γεγονυῖαν ἐντὸς τριάκονθ' ἡμερῶν κατέθαψα, τὴν δὲ μητέρ' οὐδὲ πέντ' ἡμέραις ἐκείνης ὕστερον.*

[29]) Haud scio an partes optimatium Lacedaemoniis faventes Meli admodum validae fuerint, cum haec in memoriam revocem: 416: Melus ab Atheniensibus expugnata; incolae expulsi. 405 incolae a Lysandro reduces facti. Ex illo tempore amorem erga Athenienses eorumque formam reipublicae auctam esse vix affirmari potest.

[30]) Troezena urbem insalubrem fuisse, ut nostra audimus in oratione, nusquam alibi traditur, sed cum in Aeginetica omnes ibi tam vehementer morbis afficiantur (§ 22) ut mater et soror actoris vel moriantur, fortasse de morbo, illo ipso tempore ibi vulgato cogitandum erit.

[31]) cf. Judeich, Kleinasiat. Studien p. 81.

[32]) l. c p. 236.

[33]) *ἀλλ' εἰδὼς Σώπολιν μὲν ἀποδημοῦντα.*

[34]) De expeditione illa Sopolidis § 38—40 narrata aliunde quidquam, quantum video, explorari non potest.

Itaque cum de 389 non iam cogitari possit, anno 391. 90 orationem confectam atque habitam esse — quam sententiam, ut vidimus, Blass iam amplexus erat — nunc quidem constare puto simulque eis, quae attuli, refutatae sunt Muelleri, Pfundii,[35]) Benseleri[36]) sententiae. Aeginetica igitur non solum perfectissima, sed etiam ultima orationum iudicialium Isocratis est.

Sed ut ad causam considerandam ipsam transeam, duae partes de hereditate contendunt, actor, heres testamento institutus, qui hoc testamento nititur, atque adversaria eiusque amici, qui *οἱ ἀντίδικοι* (§§ 1, 28, 50) et *οἱ πράττοντες ὑπὲρ αὐτῆς* (§ 4) appellantur. Cum de eorum personis in oratione nostra altum sit silentium, hac de re certi quidquam definiri non potest, nisi quod de *κυρίοις* adversariae, qui vocantur, cogitari posse putamus, cf. Isae. or. (XI) de Hagn. her. § 9: *ἡ δ' Εὐβουλίδου θυγάτηρ μετὰ τῶν αὐτῇ συμπραττόντων λαγχάνει τοῦ κλήρου* et § 16: *οἱ δὲ ὑπὲρ τῆς Εὐβουλίδου θυγατρὸς πράττοντες.*[37])

Atque controversia movetur de bonis Thrasylochi, quae pecuniis constitisse videntur. Quod, cum magnā eorum pars a Thrasyllo, ut vidimus, hereditate Polemaeneti parta esset, veri est simillimum, quoniam agri vel tale quid in vitam vatis per urbes oppidaque vagi[38]) minus quadrare videntur. Tum vero actor fortunas illas una nocte Paro ex insula, ubi depositae erant, servaverat. Denique, si res non ita se habuisset, non tam facile Melo Troezena Aeginamque exules se contulissent, ut ibi ut peregrini sive inquilini viverent. Aeginae vero inquilinos ius agros possidendi habuisse veri non est simile.

Atque partes adversariae testamentum Thrasylochi impugnant;[39]) quo modo hoc sit factum infra videbimus: non negant id conscriptum esse, sed esse validum, quod e § 34 (cf. § 15)

[35]) de vita et scriptis Isocratis, Berol. 1833, p. 18: Aegineticam ut eidem aetati (Ol. 94, 4) adscribamus, suadent, quae de turbis in Cycladibus extremo fortasse belli Peloponnesiaci tempore motis legimus.

[36]) Isocr. Werke, übers. u. erläut. Prenzlau 1829; p. 76: a. 402: Isocrates schreibt für andere gerichtliche Reden gegen Callimachus, gegen Euthyn; vielleicht gehören auch die Übungsreden der Aegineticus und die Rede gegen Lochites in diese Zeit. Brequigny setzt sie ins Jahr 404

[37]) cf. Schoemann in Isae., p. 461.

[38]) cf. § 6: *πλάνης δὲ γενόμενος καὶ διαιτηθεὶς ἐν πολλαῖς πόλεσιν.*

[39]) § 1: *ἐλθεῖν ἐναντία πράξοντα ταῖς διαθήκαις.* § 3: *πειρᾶται τήν τε διαθήκην ἄκυρον ἅμα καὶ τὸν οἶκον ἔρημον ποιῆσαι.*

apparet: *λέγουσι δ' ὡς τὰς μὲν διαθήκας οὐκ ἀπιστοῖσι Θρασύλοχον καταλιπεῖν, οὐ μέντοι καλῶς οὐδ' ὀρθῶς φασὶν αὐτὰς ἔχειν.* Simul cum testamento impugnant adoptionem, quod cum per se apertum est, quoniam hoc ipso testamento adoptio est facta, tum e § 15 efficitur, ubi adversariam conari testamentum, quamvis leges ita se habeant, nullum atque irritum facere docemur, atque leges illae sunt de adoptione.[40])

Iam vero, quoniam adversaria hereditatem e iure cognationis petit[41]) opus esse puto videre, quid ex oratione nostra de illius origine comperiamus. Cum hac de re Hruza iam egerit,[42]) eius verba afferre e re est simulque utrum possint stare necne spectandum. Vir ille igitur iuris peritissimus sic est locutus: „Die Geltendmachung des Erbrechts setzt Ehe der Eltern voraus. Der Redner, der im Testament adoptiert war, bezeichnet zwar die Gegnerin als Schwester des Erblassers und Tochter seines Vaters, spricht aber von den Beziehungen ihrer Eltern in einer Weise, welche die Ehe nicht direkt negiert, aber doch in Frage stellen musste. Hätte aber eine Ehe nicht bestanden, so hätte dies der Redner geradezu sagen müssen, ebenso hätte er, wenn die Ehe zugegeben werden musste, aber als Mischehe ungültig war, dies vorbringen müssen, aber von alledem findet sich keine Spur"; et § 6 allata haec verba adnotat: „Wie scharf der Gegensatz durch *ἔλαβεν* und *ἔγημεν* auch pointiert ist, so ist ihm doch mit Rücksicht auf das oben hervorgehobene kein Gewicht beizulegen". Ac primum quidem Hruzae concedo, inde, quod verbis *ἔγημε* (§§ 7. 9) et *ἠγάγετο* (§ 8), quae iustum significant matrimonium, illud *ἔλαβε* (§ 6) opponitur, concludi non posse adversariam exiusto matrimonio non natam esse. Namque verbo *ἔλαβε* etiam matrimonium iustum significari potest, neque unquam, inde quod

[40]) § 15: *οἵτινες ζητοῦσι πείθειν ὑμᾶς, ὡς χρὴ τὰς διαθήκας ἀκύρους ποιῆσαι τῶν μὲν νόμων οὕτως ἐχόντων.* § 13: *κατὰ τοντονὶ τὸν νόμον . . υἱὸν μ' ἐποιήσατο Θρασύλοχος . . ὥστ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν μᾶλλον κατὰ τὸν νόμον ἔπραξεν, ὃς τοὺς ὁμοίους κελεύει παῖδας εἰσποιεῖσθαι.*

[41]) § 17: *αὕτη ἡ κατὰ γένος ἀμφισβητοῦσα.* § 30: *εἶτα νῦν αὐτὸν ἀδελφίζειν ἐπιχειρήσουσιν, ὥσπερ οὐχ ὅσῳ περ οἰκειότερον προσείπωσι τὸν τεθνεῶτα, τοσούτῳ δόξουσαν αὐτὴν μείζω καὶ δεινότερ' ἐξαμαρτεῖν.* § 33: *οὐκ εἴ τινες γένει μέν φασι προσήκειν.*

[42]) Beiträge zur Gesch. des griech. u. röm. Familienrechts. Erlangen-Leipzig 1892. 94. II, 152.

verbum illud usurpatur, nuptias non rite ac legitime factas esse concludi debet. Etenim permagnus est numerus exemplorum, quibus hoc demonstrari potest, e quibus haec afferre satis habeo: Isae. orat. (I.) de Cleonym. her. § 39; orat. (II.) de Menecl. her. § 18; orat. (III.) de Pyrrh. hered. §§ 55. 63. 65. 74; orat. (VIII.) de Ciron. hered. §§ 7. 18; orat. (IX.) de Astyph. hered. § 26; orat. (X.) de Aristarch. hered. §§ 4. 13. Lys. XIX, 14. 15; XXXII, 4. Sed in oratione nostra ipsa *λαβεῖν* iustum significat matrimonium. § 36: *ἀλλὰ γὰρ ἴσως ἀνάξιος ἦν υἱὸς εἰσποιηθῆναι Θρασυλόχῳ καὶ λαβεῖν αὐτοῦ τὴν ἀδελφήν.*

Tum vero etiam hac in re cum Hruza consentio, quod mea quoque sententia matrimonium illud irritum fuisse non potest inde concludi, quod Thrasyllus ut Siphnius cum muliere Troezene orta consuetudinem habuit. Nam in oratione ipsa aliud talis coniunctionis invenitur exemplum, cum Thrasyllus Siphnius cum muliere Seriphia contraxerit nuptias; quamvis tale conubium, cum insulae tam prope sitae sint, probabilius sit quam inter Troezenios et Siphnios. Deinde propterea quoque fortasse quispiam de iusto matrimonio cogitandum esse dixerit, quod ea, quae hereditatem petit, nusquam diserte spuria (*νόθη*) vocatur. Ac denique inde, quod Thrasylochus omnibus eorum verbis spretis, qui ut Meli maneret eum admonebant, Troezena se contulit, forsitan aliquis concludat vinculum cognationis inter eos fuisse artius, quam ut de filia concubinae cogitari possit.

Quod vero Hruza dicit, inde, quod hereditas ex iure cognationis petatur, elucere matrimonium fuisse inter parentes, vix cuiquam persuadebit. Illud enim *κατὰ γένος* ab actore e mente adversariae usurpatur, ita ut hac re minime possit probari adversariam testatori fuisse cognatam. Deinde quod actor adversariam saepius sororem testatoris filiamque patris eius appellat, eam fuisse legitimam non probatur; quod ideo ab actore factum esse potest, ut illam, quamvis talis affinitas existeret — qualem fuisse nusquam negat — tamen sic crudelem atque immitem in fratrem se praebuisse demonstraret simulque suam amicitiam atque gratiam magis efferret. Tum etiam numero, ut videtur satis magno illarum mulierum,[43]) inter quas secundum verba actoris mater adversariae erat, inducimur, ut foedera illa iusta

[43]) hoc apparere videtur § 6: *καὶ διαιτηθεὶς ἐν πολλαῖς πόλεσιν ἄλλαις τε γυναιξὶ συνεγένετο . .*

fuisse matrimonia vix credamus. Denique contra legitimam adversariae originem adferri potest § 6: *ὧν (γυναικῶν) ἔνιαι καὶ παιδάρι' ἀπέδειξαν,*[44]) *ἄκεῖνος οὐδὲ πώποτε γνήσι' ἐνόμισε.*

Nihil ex oratione comperimus, quomodo adversaria se gesserit, cum Thrasylochus, Sopolis, actoris uxor hereditatem Thrasylli occuparent. Nam de testamento non est cogitandum. Quamquam enim verba § 9: *κληρονόμους τῶν αὑτοῦ καταστήσας* et § 43: *Θράσυλλος μὲν γάρ, οἵσπερ ἠβούλετο τούτους κυρίους τῶν αὑτοῦ κατέλιπεν* fortasse sic intellegi possunt, tamen iure Graeco morem non fuisse, ut filiis superstitibus testamentum fieret, constat. Hic igitur quaerendum esse censeo, num actoris uxor tum omnino hereditate quid accipere potuerit. Atque iure Attico tum, cum pater decesserat, filiis filiabusque relictis filii soli erant heredes sororibus patris opibus exclusis. Ita tamen illi totam hereditatem adierunt, ut filiabus a patre non iam collocatis et dotatis, dotem, quae quanta esset, nihil praescriptum erat, dare deberent.[45]) Neque vero uxorem actoris ullam hereditatis partem accepisse veri simillimum est, quoniam actor hoc certo dixisset, ut eo, quod uxor sua aliquid accepisset, nihil adversaria, illam, quae hereditatem peteret, spuriam esse ideoque hereditatis accipiendae iure carere demonstraret. Puto igitur Beauchetum recte iudicare hisce verbis:[46]) „Quant au passage d'Isocrate qui qualifie les frères et soeurs de *κληρονόμοι*, ce n'est point pour dire que celles-ci partagent la succession paternelle avec leurs frères, mais seulement pour faire allusion à la dot que les filles exclues reçoivent généralement de leurs frères et qui provient des biens de la succession". Etenim si fuisset legitima adversaria iure Attico ad eam idem atque ad uxorem actoris pertinuisset. Quibus expositis manifestum videtur esse oratione adversariam neque spuriam neque legitimam fuisse probari posse.

Facere igitur non possumus, quin quid ei iuris competierit, et si erat legitima et si erat spuria, quaeramus. Cum igitur, ut testamentum nullum atque irritum fiat, postulet, primum quaerendum erit, quid poscere potuerit, si neque adoptio neque testamentum exstitisset: quid poscere potuerit nixa iure successionis ab intestato.

[44]) Non dubitari posse puto, quin *παιδάρι' ἀπέδειξαν* hoc loco eundem habeat sensum atque apud Herodotum II, 141; I, 136: filios a se procreatos ostendere cf. Schweighäuser, Lex. Herod. s. v. *ἀποδεικνύειν*.

[45]) Grasshof, Symbol. ad doctrin. iur. Att. de hered. p. 22. Berol. 1877.

[46]) Histoire du droit civil de la rép. athén. Paris 1897. III, p. 460.

Secundum illud nostra in causa respiciendi sunt cognati testatoris: soror et mater defuncti (et adversaria). Illae enim tantummodo superstites erant.[47]) Cum vero de petitione matris in oratione nil audiamus ac iure quoque Attico de iure matris hereditario vix possit cogitari,[48]) non est cur Aeginetico iuri hoc vindicemus.

Attico igitur iure, si omnes alii cognati, qui melius hereditatis ius haberent, mortui erant, sororibus testatoris hereditas obtigit.[49]) Aeginae quoque sorores illas (sc. si utraque legitima erat) ius hereditatis petendae atque adeundae habuisse non est, cur negemus; quoniam e tota cognatione nemo alius iam exstabat. Id etiam inde efficitur, quod adversaria hoc ipso iure cognationis nixa in iudicio hereditatem petit.

Iam fingamus utramque sororem fuisse legitimam: quaerendum est, quid quantumque iuris eis in hereditatem competierit. Et equidem veri simillimum esse puto etiam Aeginae ut Athenis — dummodo utraque legitima fuisset — unamquamque sororem parem hereditatis partem petere potuisse. Aliter autem res se habet, si adversaria spuria est. Atque Attico quidem iure spurii liberi omni hereditatis petitione exclusi erant.[50]) Leges hac de re Aeginae similes fuisse non iniuria inde concludi posse puto, quod actor tantopere operam dat, ut uxorem, Thrasylochum, Sopolin legitimos liberos Thrasylli, contra prolem ex aliis mulieribus a Thrasyllo procreatam spuriam esse demonstret. Etenim si nil interfuisset, cum hereditas peteretur, utrum aliquis *γνήσιος* an *νόθος* esset, haud dubie actor huic rei non tantum momenti tribuisset. Et Athenis spurii liberi summam quandam pecuniae a testatore accipere potuerunt: *τὰ νοθεῖα*, quae vocantur.[51])

[47]) cf. § 34.

[48]) Att. Proz. II, p. 580.

[49]) Att. Proz. II, p. 582. 583. et Anm. 272. Beauchet l. c. III, p. 523: Il est un premier point certain, c'est que, dans le cas où tous les successibles sont des soeurs, celles-ci partagent également sans qu'il puisse être question d'un privilège quelconque au profit de l'une d'elles, de l'aînée par exemple.

[50]) Att. Proz. II, p. 588. Grasshof l. c. p. 81 seq.: nothi ab omni hereditatis petitione exclusi sunt; Testis est Isaeus, qui in orat. de Philoct. hered. § 47 dicit: *ἐκεῖ* (sc. *ἐν τῷ νίμῳ*) *μὲν γάρ ἐστι νόθῳ μηδὲ νόθῃ εἶναι ἀγχιστείαν μηθ' ἱερῶν μηθ' ὁσίων ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος.*

[51]) Zimmermann, de nothorum Athenis condicione. Berol. 1886, p. 8: neque quidquam paternae hereditatis iis obveniebat nisi exigua pars legibus

Utrum vero talis usus Aeginae quoque fuerit necne ex oratione nostra neque affirmare neque negare possumus. Omnia, quae hac de re aliquo iure coniectura colligi possunt, haec sunt: Si adversaria spuria erat, e iure successionis ab intestato aut nihil aut — si *νοθεῖα* illa Aeginae quoque in usu erant — summam prae hereditate petita minimam accipere potuit.

Iam vero aliud spectandum est. Faciamus enim, quamvis utraque soror legitima esset, adoptionem tamen factam esse. Quae si ita fuissent, quid iuris in hereditatem utrique sorori competisset? Atque primum quidem e ratione adoptionis ipsa, quam infra tractaturi sumus, qua impediendum erat, quominus domus interiret sacraque coli desisterent, effici videtur sorores (superstites) prohibere non potuisse, ne quis adoptione filius institueretur. Id enim ex Isae. orat. (VI.) de Philoct. hered. §§ 5. 6 apparet, ubi etiam duabus sororibus superstitibus adoptio fiebat. Sed hic mihi aliquis obiecerit filium adoptivum hac in Isaei oratione alterius sororis filium esse. Cui respondendum esse puto morem fuisse, ut testator semper tum, cum aliquem adoptaret, id respiceret, ut ille e numero propinquorum esset; quod ita et Athenis et Aeginae se habuisse mecum putabis, si hos inter se simillimos locos, quibus exponitur prudentis fuisse ex illa domo filium adoptione sibi instituere, e qua liberos sibi procreare semper in animo erat, consideraveris: Isae. orat. (II.) de Menecl. hered. § 11: *ἔφη δοκεῖν αὐτῷ καλῶς ἔχειν ... ἐκ ταύτης τῆς οἰκίας υἱὸν αὑτῷ ποιήσασθαι, ὅθεν καὶ φύσει παῖδας ἐβουλήθη ἂν αὐτῷ γενέσθαι.*

Aeginet. § 46: *ἐκ ποίας δ' ἂν οἰκίας ἥδιον εἶδεν υἱὸν αὑτῷ κατὰ τοὺς νόμους εἰσποιηθέντα μᾶλλον ἢ ταύτης, ἐξ ἧσπερ καὶ φύσει παῖδας ἐζήτησεν αὐτῷ γενέσθαι.* Utrum autem adversaria viro iam nupserit necne, vix quisquam poterit contendere.

Thrasylocho vero, si adhuc superstes fuisset, iure quidem Attico, nisi ipsius pater huic rei providerat, sorores dotandae erant.[52]) Quem morem, cum etiam alibi in Graecia inveniaccurate constituta, cui nomen *νοθεῖα* erat, sive mille drachmae fuerunt sive quingentae, uterque enim numerus traditus (ab Harpocr. et Suida s. v. *νοθεῖα* cf. schol. ad Arist. Aves v. 1656).

[52]) Barilleau, de la constitution de dot dans l'ancienne Grèce. Nouv. rev. historique de droit franç. et étrang. 1883; p. 155: Lorsqu'un citoyen mourait laissant un fils et des filles sans avoir assigné de dot à ces dernières, le fils était de droit le gardien légal, le *κύριος* des ses soeurs. La succession

tur,[53]) haud iniuria Aeginae quoque fuisse putabimus. Quamquam hac de re nostra quidem oratione non docemur. Sed cum Thrasylochus sorori tantopere prospiciat, ut eam viro in matrimonium det, qui simul filius suus adoptivus sit, ita ut non solum, ut ait actor ipse (§ 34) particeps fiat testatoris bonorum, sed etiam mariti, cum denique testatorem hac in re bene egisse actor affirmet, haud scio an mihi concedas de dote hac quoque in causa cogitari posse. Si igitur nuptiae non factae essent, filium adoptivum decuisse puto sorores dotare. Cum vero alteram duxisset in matrimonium, altera sola (adversaria) ei erat dotanda. Etenim si Thrasyllus huic rei non providerat, hoc Thrasylocho erat faciendum. Atque si ille quoque qua ex causa impeditus erat, filius adoptione institutus — hoc quidem e totius moris ratione videtur esse — id facere debuit. Utrum vero hoc munus lege subire cogi potuerit necne diiudicari non potest, cum vel Attico iure magis de usu quam de necessitate cogitandum esse Barilleau moneat.[54]) Si vero adversaria spuria erat, secundum Isaei orationem de Pyrrhi hereditate dotem quandam, sive quod actor misericordia eius sive quod amore commovebatur, accipere potuit[55]); quod nostra in causa mihi non videtur veri esse simile.

Postquam probabile esse vidimus adversariam summum dimidiam hereditatis partem poscere potuisse — sc. si legitima erat — restat, ut quaeramus, qui fiat, ut actor eam tantummodo dimidiam hereditatis partem poscere vel poscere debere nusquam affirmet.[56]) Hoc fortasse propterea contendere

lui advenait en totalité à l'exclusion des filles. Mais en sa double qualité de *κύριος* et d'héritier il était obligé de consacrer une partie des biens recueillis à marier et à doter les soeurs.

[53]) cf. exempli gratia inscript. Mycon. apud Barilleau. l. c. p. 147.

[54]) l. c. p. 155.

[55]) Barilleau l. c. p. 156: Enfin les frères dotaient même les filles naturelles de leurs pères. Ainsi Endius, fils adoptif de Pyrrhus, avait marié sa soeur naturelle, *ὡς ἐξ ἑταίρας οἴσαν* en lui constituant une dot de 3000 drachmes. Mais si l'usage recommandait ces sortes de libéralités il est probable que la loi n'en faisait point une obligation.

[56]) § 3: *τὴν ἀμφισβητοῦσαν τῶν χρημάτων ... πειρᾶσθαι λαμβάνειν τὴν οὐσίαν ... αὐτῆς (τῆς οὐσίας) ἐπιδικάζεσθαι.* § 17: *τὴν οὐσίαν, ἧς ἀμφισβητοῦμεν.* § 30: *ἀμφισβητεῖν τῶν χρημάτων.* § 31: *τῶν δὲ καταλειφθέντων .. ἀμφισβητοῦσα.* § 32: *εἰ τοῖς φίλοις ἠβουλήθη μᾶλλον ἢ ταύτῃ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν ... ἢ τῶν ἐκείνου κληρονόμος γίγνοιτο.* § 43: *δίκαιον δὲ .. γενέσθαι διαδόχους τῆς κληρονομίας μὴ ταύτην.* § 48: *ἐπιδικαζομένην τῶν χρημάτων.*

Utrum vero talis usus Aeginae quoque fuerit necne ex oratione nostra neque affirmare neque negare possumus. Omnia, quae hac de re aliquo iure coniectura colligi possunt, haec sunt: Si adversaria spuria erat, e iure successionis ab intestato aut nihil aut — si *νοθεῖα* illa Aeginae quoque in usu erant — summam prae hereditate petita minimam accipere potuit.

Iam vero aliud spectandum est. Faciamus enim, quamvis utraque soror legitima esset, adoptionem tamen factam esse. Quae si ita fuissent, quid iuris in hereditatem utrique sorori competisset? Atque primum quidem e ratione adoptionis ipsa, quam infra tractaturi sumus, qua impediendum erat, quominus domus interiret sacraque coli desisterent, effici videtur sorores (superstites) prohibere non potuisse, ne quis adoptione filius institueretur. Id enim ex Isae. orat. (VI.) de Philoct. hered. §§ 5. 6 apparet, ubi etiam duabus sororibus superstitibus adoptio fiebat. Sed hic mihi aliquis obiecerit filium adoptivum hac in Isaei oratione alterius sororis filium esse. Cui respondendum esse puto morem fuisse, ut testator semper tum, cum aliquem adoptaret, id respiceret, ut ille e numero propinquorum esset; quod ita et Athenis et Aeginae se habuisse mecum putabis, si hos inter se simillimos locos, quibus exponitur prudentis fuisse ex illa domo filium adoptione sibi instituere, e qua liberos sibi procreare semper in animo erat, consideraveris: Isae. orat. (II.) de Menecl. hered. § 11: *ἔφη δοκεῖν αὐτῷ καλῶς ἔχειν ... ἐκ ταύτης τῆς οἰκίας υἱὸν αὑτῷ ποιήσασθαι, ὅθεν καὶ φύσει παῖδας ἐβουλήθη ἂν αὐτῷ γενέσθαι.*

Aeginet. § 46: *ἐκ ποίας δ'ἂν οἰκίας ἥδιον εἶδεν υἱὸν αὑτῷ κατὰ τοὺς νόμους εἰσποιηθέντα μᾶλλον ἢ ταύτης, ἐξ ἧσπερ καὶ φύσει παῖδας ἐζήτησεν αὐτῷ γενέσθαι.* Utrum autem adversaria viro iam nupserit necne, vix quisquam poterit contendere.

Thrasylocho vero, si adhuc superstes fuisset, iure quidem Attico, nisi ipsius pater huic rei providerat, sorores dotandae erant.[52]) Quem morem, cum etiam alibi in Graecia invenia-

accurate constituta, cui nomen *νοθεῖα* erat, sive mille drachmae fuerunt sive quingentae, uterque enim numerus traditus (ab Harpocr. et Suida s. v. *νοθεῖα* cf. schol. ad Arist. Aves v. 1656).

[52]) Barilleau, de la constitution de dot dans l'ancienne Grèce. Nouv. rev. historique de droit franç. et étrang. 1883; p. 155: Lorsqu'un citoyen mourait laissant un fils et des filles sans avoir assigné de dot à ces dernières, le fils était de droit le gardien légal, le *κύριος* des ses soeurs. La succession

tur,[53]) haud iniuria Aeginae quoque fuisse putabimus. Quamquam hac de re nostra quidem oratione non docemur. Sed cum Thrasylochus sorori tantopere prospiciat, ut eam viro in matrimonium det, qui simul filius suus adoptivus sit, ita ut non solum, ut ait actor ipse (§ 34) particeps fiat testatoris bonorum, sed etiam mariti, cum denique testatorem hac in re bene egisse actor affirmet, haud scio an mihi concedas de dote hac quoque in causa cogitari posse. Si igitur nuptiae non factae essent, filium adoptivum decuisse puto sorores dotare. Cum vero alteram duxisset in matrimonium, altera sola (adversaria) ei erat dotanda. Etenim si Thrasyllus huic rei non providerat, hoc Thrasylocho erat faciendum. Atque si ille quoque qua ex causa impeditus erat, filius adoptione institutus — hoc quidem e totius moris ratione videtur esse — id facere debuit. Utrum vero hoc munus lege subire cogi potuerit necne diiudicari non potest, cum vel Attico iure magis de usu quam de necessitate cogitandum esse Barilleau moneat.[54]) Si vero adversaria spuria erat, secundum Isaei orationem de Pyrrhi hereditate dotem quandam, sive quod actor misericordia eius sive quod amore commovebatur, accipere potuit[55]); quod nostra in causa mihi non videtur veri esse simile.

Postquam probabile esse vidimus adversariam summum dimidiam hereditatis partem poscere potuisse — sc. si legitima erat — restat, ut quaeramus, qui fiat, ut actor eam tantummodo dimidiam hereditatis partem poscere vel poscere debere nusquam affirmet.[56]) Hoc fortasse propterea contendere

lui advenait en totalité à l'exclusion des filles. Mais en sa double qualité de *κύριος* et d'héritier il était obligé de consacrer une partie des biens recueillis à marier et à doter les soeurs.

[53]) cf. exempli gratia inscript. Mycon. apud Barilleau. l. c. p. 147.

[54]) l. c. p. 155.

[55]) Barilleau l. c. p. 156: Enfin les frères dotaient même les filles naturelles de leurs pères. Ainsi Endius, fils adoptif de Pyrrhus, avait marié sa soeur naturelle, *ὡς ἐξ ἑταίρας οὖσαν* en lui constituant une dot de 3000 drachmes. Mais si l'usage recommandait ces sortes de libéralités il est probable que la loi n'en faisait point une obligation.

[56]) § 3: *τὴν ἀμφισβητοῦσαν τῶν χρημάτων ... πειρᾶσθαι λαμβάνειν τὴν οὐσίαν ... αὐτῆς (τῆς οὐσίας) ἐπιδικάζεσθαι.* § 17: *τὴν οὐσίαν, ἧς ἀμφισβητοῦμεν.* § 30: *ἀμφισβητεῖν τῶν χρημάτων.* § 31: *τῶν δὲ καταλειφθέντων .. ἀμφισβητοῦσα.* § 32: *εἰ τοῖς φίλοις ἠβουλήθη μᾶλλον ἢ ταύτῃ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν ... ἢ τῶν ἐκείνου κληρονόμος γίγνοιτο.* § 43: *δίκαιον δὲ .. γενέσθαι διαδόχους τῆς κληρονομίας μὴ ταύτην.* § 48: *ἐπιδικαζομένην τῶν χρημάτων.*

neglexit, quod cum adversariam omnino quidquam hereditate accipere posse neget, prorsus inutile putat de dimidia hereditatis parte, quam fortasse illa potest impetrare, verba facere. Aut actor — id quod mihi probabilius videtur esse — hac de re verba facere e re non esse putavit, quod misericordia et gratia iudicum aliquanto esset minuta, si solam dimidiam hereditatem se amissurum esse, si lis prospere evenisset adversariae, dixisset, ita ut §§ 47. 48 ad misericordiam gratiamque iudicum sibi conciliandam aliquanto minoris momenti essent.[57])

Actor igitur testamento atque adoptione nititur. Cum hac de re nonnullae graviores oriantur quaestiones, eae priusquam ad litem ipsam transeamus, expediendae sunt. Quod testamentum attinet primum quidem oratione ipsa testes advocatos esse docemur, quod respondet usui Attico. Quos testes e numero amicorum testatoris — ut erat mos in Attica[58]) — creatos esse veri est simile atque de illis amicis cogitari posse puto, quos Thrasylochum et actorem visitasse e § 29 discimus. Tum verba § 12: *παρακαλέσας μάρτυρας υἱόν μ' ἐποιήσατο καὶ τὴν ἀδελφὴν τὴν αὑτοῦ καὶ τὴν οὐσίαν ἔδωκε* diserte significare videntur adoptionem atque fortunarum traditionem, sicuti testamento expressa erat, ita evenisse, ut testes summam testamenti noscerent, quod in universum non fieri solebat usu Attico.[58]) Suspicer igitur hanc adoptionem atque traditionem primum quidem testibus praesentibus voce factam esse. Athenis quoque nonnumquam factum esse, ut testes cum de testamenti argumento tum de adoptione certiores fierent vel ex Isaei oratione (IX.) de Astyphili hereditate § 8 seq. elucet.[59]) Hic quaesiverit fortasse quispiam, qui

[57]) praecipue cf. haec verba: . . . *ἐμὲ δὲ μηδενὸς δυνάμενον τῶν δικαίων τυχεῖν, ὃς τοιαῦτ' ἐπραξα περὶ τοὺς ἐκείνης, ὥστ' εἴ τίς με σκοποῖτο μὴ πρὸς ταύτην ἀλλὰ πρὸς τοὺς πώποτε κατὰ δόσιν ἀμφισβητήσαντας, εὑρεθείην ἂν οὐδενὸς χείρων αὐτῶν περὶ τοὺς φίλους γεγενημένος.*

[58]) Att. Proz. II. p. 595; cf. Isae. orat. (IV.) de Nicostr. hered. § 13: *ἔτι δέ, . . καὶ τῶν διατιθεμένων οἱ πολλοὶ οὐδὲ λέγουσι τοῖς παραγιγνομένοις ὅ τι διατίθενται, ἀλλ' αὐτοῦ μόνου, τοῦ καταλιπεῖν διαθήκας, μάρτυρας παρίστανται.*

[59]) *ἅπαντα δὲ ταῦτα μάλιστ' ἂν εἰδέναι ὅτι γένοιτο, εἰ μὴ ἄνευ τῶν οἰκείων τῶν ἑαυτοῦ τὰς διαθήκας ποιοῖτο, ἀλλὰ πρῶτον μὲν συγγενεῖς παρακαλέσας, ἔπειτα δὲ φράτορας καὶ δημότας, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ὅσους δύναιτο πλείστους· οὕτω γὰρ εἴτε κατὰ γένος εἴτε κατὰ δόσιν ἀμφισβητοίη τις, ῥᾳδίως ἂν ἐλέγχοιτο ψευδόμενος.* cf. etiam § 11. Schoemann ad hos locos (in Isae. p. 412) annotat haec: Apparet hoc loco, id quod etiam aliunde constat non semper celatos esse testes, quid scriptum esset in testamento, cui adhiberentur.

factum sit, ut testes in nostra causa, non vocarentur.[60]) Atque respondendum erit eis hac in lite minime fuisse opus, ut sive testamentum factum sive eius summam attestarentur, quoniam testamentum ipsum ab adversariis minime in dubium vocatur: hac enim in causa non est quaestio facti, sed iuris quaestio.

Deinde e verbis § 12: *Ἀνάγνωθι δή μοι καὶ τὸν νόμον τὸν Αἰγινητῶν· κατὰ γὰρ τοῦτον ἔδει ποιεῖσθαι τὰς διαθήκας· ἐνθάδε γὰρ μετῳκοῦμεν* Thrasylocho Aeginae ut peregrino non solum ius, sed officium fuisse leges, quae Aeginae ad peregrinos sicuti ad cives (quod veri quidem simile est) pertinebant, sequendi apparet. Peregrinos etiam iure successionis civibus non cessisse Grasshof iure e nostro loco concludere mihi videtur.[61]) Ceterum mirum esse non puto peregrinos Aeginae eo tempore quidem, quo haec causa agitur, iure atque condicione civibus non fuisse valde inferiores, cum eorum numerum magnum fuisse reputemus, quod e descriptione insidiarum Aeginetis per Chabriam factarum (a. 388) elucet.[62]) Quod actor ut peregrinus in iudicio civitatis Dorica lingua Attica utitur, non haereo. Id enim facile fieri potuisse puto, quoniam illis quidem temporibus etiam multos homines, qui lingua Attica utebantur, Aeginae versatos esse veri est simile; quod veri fit similius, si meminerimus, quam prope sit Aegina Atticae sita. Neque vero dubito, quin iudices etiam verba illorum, qui hac utebantur lingua, comprehenderint. Recte enim Blassium hac de re dicere puto[63]): „Es mag die Sache häufiger gewesen sein, dass man sich dort (in Aegina) von Athen die Prozessreden bezog. Dies zumal in dem Falle von Metöken jonischen Stammes, die gewiss auch vor Gericht jonisch d. i. attisch reden durften.“ Quamquam non negaverim fieri potuisse, ut actor orationem in linguam Doricam verteret.

[60]) Nusquam enim ad eorum testimonia provocat actor et deest plane hac in oratione illud Isaei: *κάλει μοι τοὺς μάρτυρας* etc.

[61]) l. c. p. 86: Iam vero inquilini (*μέτοικοι* et *ἰσοτελεῖς*) eodem successionis iure, quo cives Attici usi sunt, nisi quod causae apud polemarchum actae sunt. Hoc ex Demosthenis quae fertur oratione II. in Stephanum § 22 colligi potest. Aliud testimonium, quamquam causa non in iudicio Attico, sed Aeginae acta est, haud scio an ex Isocratis oratione XIX., quae vulgo *Αἰγινητικός* inscribitur § 12 sumi possit.

[62]) Xenoph. Hist. Graec. V, 1, 12: *καὶ ἀπέθανον Αἰγινητῶν μὲν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν, ξένοι δὲ καὶ μέτοικοι καὶ ναῦται καταδεδραμηκότες οὐκ ἐλάττους διακοσίων.*

[63]) l. c. II^2 p. 239.

Adoptatus igitur actor est testamento Thrasylochi. Cum haec adoptio in lite nostra magni sit momenti, vel perspicuitatis quam maximae efficiendae causa videtur necesse esse, quae de adoptione Aeginetica ex oratione aut scimus aut colligere possumus hic referre. Atque primum quidem nostra ex oratione elucet etiam Aeginae adoptionem praecipue ortam esse timore, ne domus interiret, ne *ἀνώνυμος*, ne *ἔρημος* fieret. Quod accidit, si quis *ἄπαις* moritur.[64]) Cum igitur Thrasylochus nullum habeat filium, actorem illa ipsa de causa adoptat, ne ipse talem subeat condicionem.[65]) Atque Graecis nil terribilius fuisse quam domum interire apud veteres scriptores saepius legimus.[66]) Qua de re similiter is, cui Isocrates hanc conscripsit orationem, cogitare videtur, cum dicit[67]) se nunquam putasse utrumque fratrem tam infelicem fore, ut sine prole decederet. Iis enim, qui nullam liberorum stirpem habebant, semper timendum erat, ne mortui non participes fierent iustorum funebrium — *τῶν νομιζομένων* — quae vocantur. Unde nascitur alia adoptionis causa. Etenim filiis adoptivis officium iustorum persolvendorum fuisse apparet ex Isaeo[68]): *ὁ μὲν προσποιούμενος πάλαι υἱὸς εἰσπεποιῆσθαι οὐ προὔθετο οὐδ' ἔθαψεν*: quod illi maximo datur opprobrio. Quod officium etiam Aeginae fuisse quam apertissime e § 33 elucet: *οὐτ' ἀποθανὼν τῶν νομιζομένων ἠξιώθη*. Ceterum Aeginae sicuti Athenis[69]) inferias mortuo

[64]) [Demosth.] XLIV, 48: *ὁ δ' ἐγκαταλειφθεὶς τελευταῖος ἄπαις τετελεύτηκεν; οὐκοῦν ἀνάγκη τὸν οἶκον ἐρημωθῆναι.*

[65]) cf. § 35: *ὃ᾽ ἂν ἐκεῖνος ἄμεινον ἔπραξεν, εἰ μήτε τῆς μητρὸς τὸν ἐπιμελησόμενον κατέστησεν, μήτ' ἐμοῦ μηδεμίαν μνείαν ἐποιήσατο, τὴν δ' ἀδελφὴν ἐπὶ τῇ τύχῃ κατέλιπε, καὶ τὸν οἶκον ἀνώνυμον τὸν αὑτοῦ περιεῖδε γενόμενον.* praeterea cf. §§ 3. 34. 48.

[66]) Hafter, die Erbtochter nach Att. Recht, Leipzig 1887; p. 5: Nichts galt den Alten für ein grösseres Unglück als die *ἐρημία οἴκου*, das Aussterben eines Hauses, einer Familie. Dürften die Redner in ihren Erbschaftsreden sich der Ausdrücke *οἶκος ἔρημος, ἐρημωθείς* oder *ἀνώνυμος* als schwerwiegender Argumente so oft bedienen, wenn es nicht in der Grundanschauung des griechischen Geistes läge, dass jeder dafür sorgte *ὅπως μὴ ἐξερημωθῇ ὁ οἶκος.*

[67]) cf. § 41: *οἱ γὰρ ᾤμην αὐτοὺς οὕτω δυστυχήσειν ὥστ' ἄπαιδας ἀμφοτέρους τελευτήσαντας*: quo cum loco cf. praecipue Isae. orat. (II.) de Menecl. hered. § 8: *ἱκανὸς γὰρ ἔφη αὐτὸς ἀτυχῶν εἶναι* et § 23: *ὄντων γὰρ αὐτῷ παίδων ἐκείνῳ ὄντι ἄπαιδι καὶ ἀτυχοῦντι φαίνεται ἐπιτιμῶν.*

[68]) orat. (IX.) de Astyph. hered. § 4.

[69]) cf. Isae. orat. (II.) de Menecl. hered. § 37 et orat. (VIII.) de Ciron. hered. § 39 et alibi.

nono die afferri in usu fuisse suspicari licet e verbis § 31: *οὐδὲ δέχ' ἡμέρας διαλιποῦσ' ἦλθεν ἀμφισβητοῦσα*, quae ita intellegi possunt: ita festinavit, ut statim post iusta inferiasque (ab actore) confecta hereditatem peteret. Tum vero ut Athenis[70]) ita Aeginae ii impudentes atque impii putabantur, qui quamquam peterent hereditatem, iusta tamen non persolverent: *ἐνθυμεῖσθε δ' ὅτι τὸ μὲν ταύτης μέρος οὐτ' ἐν τῇ νόσῳ θεραπείας ἔτυχεν οὔτ' ἀποθανὼν τῶν νομιζομένων ἠξιώθη, δι' ἐμὲ δ' ἀμφότερα ταῦτ' αὐτῷ γεγένηται* (§ 33) *οὕτως ὠμῶς καὶ σχετλίως εἶχεν, ὥστ' ἐπὶ μὲν τό κῆδος οὐκ ἠξίωσεν ἀφικέσθαι, τῶν δὲ καταλειφθέντων οὐδὲ δέχ' ἡμέρας διαλιποῦσ' ἦλθεν ἀμφισβητοῦσα, ὥσπερ τῶν χρημάτων ἀλλ' οὐκ ἐκείνου συγγενὴς οὖσα*[71]) (§ 31).

Ex usu vel officio iustorum illorum etiam §§ 40. 41 explicandae videntur esse: *ἐπειδὴ* (Sopolis) *τοίνυν εἰς Λυκίαν ἐκπλεύσας ἀπέθανεν, αὕτη μὲν οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον μετὰ τὴν ἀγγελίαν ἔθυε καὶ ἐώρταζε καὶ οὐδὲ τὸν ἀδελφὸν ᾐσχύνετο τὸν ἔτι ζῶντα, οὕτως ὀλίγον φροντίζουσα τοῦ τεθνεῶτος, ἐγὼ δ' ἐπένθησ' αὐτὸν, ὥσπερ τοὺς οἰκείους νόμος ἐστίν. καὶ ταῦτα πάντ' ἐποίουν διὰ τὸν τρόπον τὸν ἐμαυτοῦ καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς ἐκείνους ἀλλ' οὐ ταυτησὶ τῆς δίκης ἕνεκα.* Etenim si cogito „oratores non semel ex eo quod quis aliquem vel sepelivit vel non sepelivit, hereditatem quoque ad eum pertinere vel non pertinere probare“,[72]) hunc locum ita intelligendum esse censeo: Actor dicit se non propterea mortuum amicum rite maeruisse, ut postea in petitione hereditatis eo ius suum probare posset, quod iusta illa ei persolvisset, sed contra hoc se fecisse tantummodo summa erga Sopolin amicitia commotum.

Tum vero filii adoptione instituuntur, ne bona in potestatem alienorum hominum deveniant. Providetur igitur, ut semper res

[70]) cf. Isae. orat. (IV.) de Nicostr. hered. § 19: *ὃ δὲ μέγιστον, καὶ μάλιστα τῆς Χαριάδου ἀναιδείας καταμαρτυρεῖ, τοῦτο σκέψασθε. ὅπου γὰρ τὸν αὐτὸν ποιησάμενον οὔτ' ἀποθανόντα ἀνείλετο οὔτ' ἔκαυσεν οὔτε ὠστολόγησεν, ἀλλὰ πάντα τοῖς μηδὲν προσήκουσι παρῆκε ποιῆσαι, πῶς οὐκ ἂν ἀνοσιώτατος εἴη, ὃς τῷ τεθνεῶτι μηδὲν τῶν νομιζομένων ποιήσας τῶν χρημάτων α᾽τοῦ κληρονομεῖν ἀξιοῖ* et alibi.

[71]) Hoc est idem, quod [Demosth.] XLIV, 27 dicit: *τῆς γὰρ οὐσίας τὴν οἰκειότητα, οὐ τῶν ἀνδρῶν τῶν ποιησαμένων διετήρεις.*

Aliud (Lysi. frg. 264 Sauppe) secundum Blassium (l. c. p. 236) Porphyrius apud Clem. Alex. Strom. 6 p. 226 attulit.

[72]) cf. Schoemann, in Isae. p. 389 locosque ibi allatos et Att. Proz. II. p. 601.

familiaris in manibus sive cognotione sive adoptione propinquorum sit. Quapropter iure Attico non erat permissum, ut aliquis adoptaretur, nisi idem heres institueretur, quod ex Isaeo nullo negotio cognoscitur.[73]) Quam legem Aeginae quoque valuisse, e verbis § 44 colligi posse puto, ubi actor futurum fuisse dicit, ut Thrasylochus iure ab adversariis vituperaretur, si (actori) sibi bona reliquisset — sc. (actorem) se non adoptans. — Sed cum in testatoris domum adoptatus esset, eius bona in suas manus devenisse, ita ut mater atque soror testatoris idem accepissent, quod dedissent.[74])

Deinde gravis ansa ad Aegineticam adoptionem magis illustrandam praebetur § 49, ubi lex traditur, e qua de fortunis suis testari atque filios adoptivos instituere licet;[75]) quae lex memoriam adfert eius Solonis legis, quam traditam invenimus apud Demosthenem[76]) et saepius apud Isaeum.[77]) Quod haec lex Solonis tantummodo valebat, si liberi legitimi deerant, hoc quoque Aeginae ita se habuisse putaverim: Thrasylocho enim non erant liberi. Quam legem patribus improlibus summo fuisse solacio atque ubique maxime egregiam putatam esse actor nostra in oratione disertis verbis dicit.[78]) Affirmat enim esse legem, quae omnibus bene se habere videatur iudicesque admonet, ut sint memores hanc legem hominibus improlibus loco liberorum

[73]) orat. (X.) de Aristarch. hered. § 9: *Οἶμαι τοίνυν πάντας ὑμᾶς εἰδέναι . . ὅτι κατὰ διαθήκας αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν εἰσποιήτων γίγνονται, διδόντων τὰ ἑαυτῶν καὶ υἱεῖς ποιουμένων. ἄλλως δὲ οὐκ ἔξεστιν . . . γνησίου γὰρ ὄντος αὐτῷ Δημοχάρους υἱέος οὔτ' ἂν ἐβούλετο ταῦτα [δια]πρᾶξαι, οὔτε ἐξῆν δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ ἑτέρῳ.*

[74]) *καὶ γὰρ εἰ μὲν εἰς τὸν οἶκον τὸν ἐμὲν δεδωκὼς ἦν Θρασύλοχος τὴν οὐσίαν, τοῦτ' ἂν ἐπιτιμᾶν εἶχον αὐτῷ· νῦν δ' εἰς τὸν αὐτῶν μ' εἰσεποιήσατο, ὥστ' οὐκ ἐλάττω τυγχάνουσιν εἰληφότες ὧν δεδώκασιν.*

[75]) *ἄξιον δ' ἐστὶ καὶ τῷ νόμῳ βοηθεῖν, καθ' ὃν ἔξεστιν ἡμῖν καὶ παῖδας εἰσποιήσασθαι καὶ βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἡμετέρων αὐτῶν.*

[76]) XX, 102: . . . *ὁ μὲν Σόλων ἔθηκεν νόμον ἐξεῖναι δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ ᾧ ἄν τις βούληται, ἐὰν μὴ παῖδες ὦσι γνήσιοι.*

[77]) cf. Od. Mueller. l. c. p. 132: quae c. 3 de Thrasylocho: *ἐπειδὴ . . καὶ τὴν ἀδελφὴν τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν οὐσίαν ἔδωκε* fere fiunt ex lege *ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ τις τὰ αὑτοῦ, ἂν θηλείας γνησίας καταλίπῃ, ἐπὶ ταύταις.*

[78]) § 49: *ἐνθυμηθέντας, ὅτι τοῖς ἐρήμοις τῶν ἀνθρώπων ἀντὶ παίδων οὗτός ἐστιν.* § 50: . . . *ἔτι δὲ νόμον ταύταις βοηθοῦντα, ὃς δοκεῖ τοῖς Ἕλλησιν ἅπασι καλῶς κεῖσθαι.* Quod lex Aeginetica Solonis legi tam similis est, Hermann-Thalheim (Privatalt.[2] p. 501 A.) eam Athenis Aeginam Siphnumque importatam esse fortasse iure concludit.

esse. Atque Isaeus fere eadem profert, cum dicit legislatorem hanc legem tulisse, quod vidisset id solum esse confugium atque solacium hominum improlium.[79])

Deinde de adoptione hoc certe affirmari potest legem illam iuris Romani, e qua is qui adoptaret duo deviginti annis maior natu esse iubebatur quam adoptatus:[80]) ita ut adoptatio naturam imitaretur neque in Attica — id quod secundum Beauchetum nonnulli Francogalli contenderunt[81]) — neque Aeginae exstitisse, quod lex illa, ut Beauchet recte iudicat[82]) „n'a pas raison d'être dans le droit athénien où l'adoption repose sur les considérations que nous avons précédemment exposées", quae a nobis quoque iam supra prolatae sunt. Atque Aeginae legi illi Romanae nil simile inveniri, e nostrae orationis § 10 summa perspicuitate colligitur, cum hic pater adoptivus atque filius adoptivus eiusdem aetatis sint: *ἕως μὲν γὰρ παῖδες ἦμεν* etc.

Sed in lege Aeginetica de adoptione aliud quiddam scriptum invenitur, quod minime praetermittendum esse duco. Legimus enim § 13: *ὥστ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν μᾶλλον κατὰ τὸν νόμον ἔπραξεν, ὃς τοὺς ὁμοίους κελεύει παῖδας εἰσποιεῖσθαι.* Statim exoritur quaestio, quaenam fuerit huius legis sententia. Quam quaestionem explicandam e notione illius „*ὁμοίους*" recte intellecta pendere arbitror. Ut igitur Hermann-Thalheim bene adnotat,[83]) actor notionem illam ita intellegit, ut ea genus par atque par educatio significetur. Nostrum vero non est hic videre, quomodo actor illam notionem intellegat, sed ante omnia, quid re vera lex illa sibi velit, conari explorare. Atque primum quidem sumendum esse puto Aeginam, cum in numero Doriensium civitatum esset,[84]) eadem reipublicae forma esse usam atque Spartam et fere omnes civitates Dorienses; qua de re Mueller (haec scripsit):[85]) „Quam (rempublicam) in optimatium et procerum manibus fuisse

[79]) orat. (II.) de Menecl. hered. § 13: *ὁ γὰρ νομοθέτης . . διὰ τοῦτο τὸν νόμον ἔθηκεν οὕτως, ἱρῶν μόνην ταύτην καταφυγὴν οὖσαν τῆς ἐρημίας καὶ παραψυχὴν τοῦ βίου τοῖς ἄπαισι τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἐξεῖναι ποιήσασθαι ὁντινα ἂν βούλωνται.*

[80]) Gaius I, 106. cf. Dernburg Pandekten III, p. 61.

[81]) Beauchet l. c. II, p. 38.

[82]) l. c. II, p. 38, cf. Schulin, das griech. Testament vergl. m. d. röm. p. 42.

[83]) l. c. ed.[2], p. 82, A. 5.

[84]) cf. Herod. VIII, 46: *Αἰγινῆται δέ εἰσι Δωριέες ἀπὸ Ἐπιδαύρου.*

[85]) l. c., p. 133 seq.

ex ipsa indole civitatum Doriensium, in qua nobilissimus quisque maxime pollet, colligi poterit.“ Cum igitur pares illi, *ὅμοιοι*, etiam Lacedaemone inveniantur, cum illis Aeginetici optimo iure conferri posse puto. Et Lacedaemonii illi *ὅμοιοι* a Schoemanno-Lipsio hisce verbis definiuntur:[86]) „Dem Rechte nach bildeten alle Spartiaten, Arme und Reiche, Rohe und Gebildete, eine gleichberechtigte Bürgerschaft, einen Demos von Homöen, und diese Bürgerschaft, dieser ganze Homöendemos stellt sich den Unterthanen, Periöken und Heloten gegenüber, als ein bevorrechtigter herrschender Adelstand dar.“[87]) Neque quidquam impedire puto, quominus etiam Aeginetas *ὁμοίους* ita intellegamus, de quibus Schoemann-Lipsius quoque — nam ad Aeginetarum quoque pares verba illa refero — haec dicit:[88]) „Dagegen scheint der freilich nur vereinzelt vorkommende Name der Gleichen (*οἱ ὅμοιοι*) eine bevorrechtete Klasse zu bezeichnen, die sich so als unter sich gleich, von der nicht gleichen, von der geringeren und minder berechtigten Menge unterschied.“ Recte igitur Mueller de lege illa dicit:[89]) „Magis principatum optimatium sapit lex de adoptione, quae iubet parem sui constitui filium, diversa ab Attica, quae civem tantum et hominem liberum poscit.“[90]) Nihilosecius de nostro loco residet scrupulus, quo Schulin adductus est, ut diceret:[91]) „Dass die Bestimmungen über die *ὁμοῖοι* sehr unklar waren, geht aus der ganzen von Isokrates versuchten Beweisführung, dass sein Client ein *ὁμοῖος* des Testators gewesen sei, hervor.“ Etenim inquilinos ut Athenis sic Aeginae ius successionis (sc. in ordine inquilinorum) habuisse supra iam significavi atque Aeginae sicuti Athenis inquilinos quoque ius testandi et adoptandi habuisse e § 12 supra laudata quam manifestissime apparet. Sed secundum ea, quae exposui, minime licet credere actorem et testatorem ut inquilinos in numero

86) Griech. Altert.[4], p. 223. 224.

87) De Lacedaemoniis *ὁμοίοις* cf. praecipue Schoemann, Opusc. Acad. I, 108: Recognitio quaest. de Spartanis Homoeis.

88) l. c., p. 131.

89) l. c., p. 132.

90) cf. Att. Proz. II, p. 546: Wenn aber in Aegina nur *ὅμοιοι* adoptiert werden durften, d. h. der Adoptivvater mit seinem Adoptivsohne von gleichem Stande sein musste, so ist dies eine zu aristokratische Bestimmung, als dass man sie dem demokratischen Athen zudrauen dürfte.

91) l. c, p. 42.

parium illorum Aegineticorum fuisse. Quapropter verba actoris *ὥστ' — εἰσποιεῖσθαι* non possunt intellegi nisi ita: Actor dicit legem Aeginetarum de paribus, quae quidem ad inquilinos quoque referri possit, — potest per analogiam — etiam suam ad causam pertinere, quod sit *πεπαιδευμένος ὁμοίως αὐτῷ* (testatori) *καὶ τεθραμμένος*. Iniuria igitur legem esse perspicuam Schulin negat.

Cum in adoptione illa tractanda etiam lex Ceorum ab actore commemoretur,[92]) iure quaerendum est, quid haec sibi velit, quoniam ad causam nostram minime pertinere videtur. Atque illam eandem esse atque Siphniorum e sequentibus apparet.[93]) Quamquam vero hac de causa Wolf et Bekker codicibus scripturam *κίων* et *κίον* praebentibus *Σιφνίων* scribere conati sunt, tamen illo modo difficultatem tollendam esse non probo. Prorsus mihi placent, quae Mueller scripturam *Κείων* defendens hac de re dicit:[94]) „Siphnii ius Ceum adoptasse possunt. Notissimae horum leges de aqua bibenda, de luctu, de morte praevenienda . . . Spectant eae quidem omnes ad disciplinam morum; tamen leges Ceas latius patuisse putaverim; sed leges istiusmodi Graecis memorabiliores videbantur quam quae proprie ad ius pertinent.

Quoniam de tempore et causa verba fecimus, reliquum est, ut quali de lite hereditaria cogitandum sit exploremus. Quamquam de litibus hereditariis Aegineticis aliunde nihil constare non ignoro, tamen ex oratione ipsa hac de re aliquid elicere conemur. Quod hac quoque in quaestione ad ius Atticum provocamus, id non iniuria ideo fieri posse puto, quod hoc solum est confugium, nonnullaque, ut videbimus, monere videntur lites hereditarias Aeginae atque Athenis non valde inter se distulisse. Atque Athenis[95]) quidem in hereditatibus petendis primum quidem semper videndum erat, utrum de hereditate ab archonte (adiudicatione) nondum adiudicata atque possessa an de hereditate iam adiudicata controversia moveretur. Qua adiudi-

92) cf. § 13: *λαβὲ δή μοι καὶ τὸν Κείων νόμον, καθ' ὃν ἡμεῖς ἐπολιτενόμεθα.*

93) § 15: *τῶν δὲ νόμων τούτοις μὲν οὐδείς, ἐμοὶ δέ πάντες βοηθοῦσι πρῶτον μὲν ὁ παρ' ὑμῖν τοῖς μέλλουσι διαγνώσεσθαι περὶ τοῦ πράγματος, ἔπειθ' ὁ Σιφνίων, ὅθεν ἦν ὁ τὴν διαθήκην καταλιπών, ἔτι δ' ὁ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀμφισβητοῦσι κείμενος.*

94) l. c., p. 132.

95) cf. Att. Proz. II, p. 603 seq.

catione non opus erat filiis vel nepotibus naturalibus eisque adoptivis, qui inter vivos erant adoptati. Hi enim per solam ἐμβάτευσιν hereditatem capere omniumque aliorum petitiones διαμαρτυρίᾳ interposita repellere poterant. Contra omnes alii etiam filii testamento adoptati ad hereditatem ex lege capiendam non supersedere poterant ἐπιδικασίᾳ, qua actione ut hereditas sibi ab archonte adiudicaretur postulabant. Atque unusquisque, qui sibi tribuendam esse hereditatem vel putabat vel fingebat, petitionem suam deferre debebat ad archontem, qui illa petitione publice proposita atque etiam in ecclesia, quae vocatur κυρία, recitata petenti hereditatem adiudicabat, dummodo nemo alius hereditatem sibi adiudicandam posceret. Id si fiebat, inter eos, qui de hereditate controversiam movebant, certamen hereditarium (διαδικασία) exoriebatur, qua in διαδικασίᾳ, cum neque actor neque reus exsisteret, deerat πρόσκλησις, qua in ceteris omnibus actionibus opus erat, sed ab archonte partes litigantes ad ἀνάκρισιν vocabantur. Hic quo iure singuli in hereditate petenda niterentur, examinavit, diemque litigantibus constituit, quo causam in iudicium heliasticum introducturus esset. Sin autem de hereditate iam adiudicata vel possessa controversia movebatur, actor reusque plane discerni poterant. Neque vero deerat hac in lite πρόσκλησις, cum ille, qui hereditatem peteret (actor) illum, qui eam iam possedit (reum) in iudicium vocaret. Quali igitur de lite nostra in causa cogitare debemus vel potius, quacum lite Atheniensium nostram aliquo iure conferre possumus?

Tota haec quaestio inde explicanda esse mihi videtur, ut videamus, utrum ante adversarios an post eos actor verba faciat. Itaque locos, quibus haec discerni poterunt, afferre liceat.

§ 24: *καὶ μὴν οὐδὲ τοῦθ' ἕξουσιν εἰπεῖν, ὡς εἰ μὲν πράττοντος Θρασυλόχου πάντα ταῦθ' ὑπέμενον, δυστυχήσαντα δ' αὐτὸν ἀπέλιπον.*

§ 28: *ἠβουλόμην δ' ἂν ὑμῖν οἷός τ' εἶναι ποιῆσαι φανερὸν, οἷος περὶ αὐτὸν ἐγενόμην· οἶμαι γὰρ οὐδ' ἂν τὴν φωνὴν ὑμᾶς ἀνασχέσθαι τῶν ἀντιδίκων.*

§ 30:[95]) *εἶτα νῦν αὐτὸν ἀδελφίζειν ἐπιχειρήσουσιν, ὥσπερ οὐχ ὅσῳπερ ἂν οἰκειότερον προσείπωσι τὸν τεθνεῶτα τοσούτῳ δόξουσαν αὐτὴν μείζω καὶ δεινότερ' ἐξαμαρτεῖν.*

§ 32:[96]) *καὶ εἰ μὲν ὁμολογήσει τοσαύτην ἔχθραν ὑπάρχειν αὐτῇ πρὸς ἐκεῖνον ὥστ' εἰκότως ταῦτα ποιεῖν, οὐκ ἂν κακῶς εἴη βεβου-*

[95]) cf. Blass. l. c. II, p. 236.

λευμένος, εἰ τοῖς φίλοις ἠβουλήθη μᾶλλον ἢ ταύτῃ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν· εἰ δὲ μηδεμιᾶς διαφορᾶς οὔσης οὕτως ἀμελὴς καὶ κακὸς περὶ αὐτὸν ἐγένετο, πολὺ ἂν δίκαιον δικαιότερον στερηθείη τῶν αὐτῆς ἢ τῶν ἐκείνου κληρονόμος γίγνοιτο.

§ 42:[96]) *τρέφονται δ' ἴσως ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λόγον, ὅσπερ αὐτοῖς λοιπός ἐστιν, ὡς Θράσυλλος ὁ πατὴρ ὁ ταύτης ἠγοῖτ' ἂν δεινὰ πάσχειν.*

His locis allatis quam maxime elucere puto actorem priorem orationem habere atque haec omnia dicta esse ab actore adversariorum exspectante orationem eorumque contra argumenta se praemuniente. Atque praecipue § 32 significare videtur, quam scite actor occupet, quod sibi oppositum iri suspicatur. Neque dubito, quin unusquisque, qui orationem opinione non praeiudicata perlegerit, mecum dicturus sit actorem tantummodo in universum ea, quae adversarii contra se prolaturi sint, novisse neque cogitari posse de oratione adversariorum iam habita. Poteritne igitur fieri, ut eum, qui orationem nostram habet, reum esse putemus? Quod tamen Mueller existimare videtur[97]) et fortasse confirmatur verbis § 2: *τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους ὁρῶ χαλεπῶς φέροντας, ὅταν ἀδίκως περί τινος κινδυνεύωσιν, ἐγὼ δ' ὀλίγου δέω χάριν ἔχειν τούτοις, ὅτι μ' εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα κατέστησαν*; quae verba primo quidem adspectu significare videntur oratorem ab adversariis in ius vocatum esse. Sed ne iis verbis quidquam momenti tribuam prima Isaci oratione prohibeor, ubi testamentum a Cleonymi e sorore nepotibus impugnatur, qui scriptum quidem id olim ab avunculo non negant, sed valere non iam posse contendunt.[98]) Ne ii quidem rei sunt; ipsi litem intenderunt: nihilo secius § 5 de adversariis dicunt: *τοσούτων τοίνυν ἡμῖν ὑπαρχόντων οὗτοι, καὶ συγγενεῖς ὄντες καὶ οὐδὲν δίκαιον εἰπεῖν ἔχοντες, οὐκ αἰσχύνονται καταστήσαντες ἡμᾶς εἰς ἀγῶνα περὶ τούτων, περὶ ὧν αἰσχρὸν ἦν ἀμφισβητῆσαι καὶ τοῖς μηδὲν προσήκουσιν.* Itaque *καταστῆσαι εἰς ἀγῶνά τινα* significat: auctorem litis esse, sive quis ipse cui litem intendit, sive quis, ut alius contra se litiget efficit. Si igitur is, qui orationem habet Aegineticam atque hac in re cardo mea quidem sententia vertitur — reus esset, non ante accusatores, sed post eos verba facere debebat. Quod cum mihi perspicuum esse videatur, litem nostram cum actione quae de hereditate iam

[96]) l. c. p. 131.

[98]) Schoemann, l. c. p. 171.

adiudicata exoritur, conferri posse negaverim. Quare fortasse suspicetur aliquis eum qui nostram orationem habet, interposuisse *διαμαρτυρίαν*, qualis erat in iure Attico *μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον*. Quamquam enim filiis testamento adoptatis neque hereditatem per solam *ἐμβάτευσιν* adire neque, si quis eos ad *διαδικασίαν* vocaret, *διαμαρτυρίαν* interponere licuit, sed *εὐθυδικία* subeunda fuit, ut testamentum, quo adoptati essent, defenderent, tamen etiam illos nonnumquam *διαμαρτυρίαν* interposuisse probatur Isaei oratione (V.) de Dicaeog. hered. § 16.[99]) Fingamus igitur actorem ita rem gessisse. Sed tota oratione ne verbum quidem inveniri potest, quo consentaneum fiat actorem solenni formula testibusque — id quod erat opus in *διαμαρτυρίαις* — confirmasse de hereditate, cum non esset *ἐπίδικος*, in iudicio agi non posse; ne verbum quidem, quo probetur adversarios fortasse eum vel testes eius *ψευδομαρτυριῶν* — tales enim lites e *διαμαρτυρίαις* illis nasci solebant — accusasse. Qua re apparere puto ne de *διαμαρτυρίᾳ* vel *δίκῃ ψευδομαρτυριῶν* quidem cogitari posse.

Nihil igitur restat, nisi ut videamus, num lis, in qua oratio nostra habita est, conferri possit cum *διαδικασίᾳ* illa, quae exoritur de hereditate nondum adiudicata. Et priores adversarios hereditatem *ἐπιδικασίᾳ* petisse ut putemus prima orationis verba suadere videntur: *Ἐνόμιζον μέν, ὦ ἄνδρες Αἰγινῆται, οὕτω καλῶς βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν αὐτοῦ Θρασύλοχον ὥστε μηδέν' ἂν ποτ' ἐλθεῖν ἐναντία πράξοντα ταῖς διαθήκαις αἷς ἐκεῖνος κατέλιπεν· ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἀντιδίκοις τοιαύτη γνώμη παρέστηκεν ὥστε καὶ πρὸς οὕτως ἐχούσας αὐτὰς ἀμφισβητεῖν, ἀναγκαίως ἔχει παρ' ὑμῶν πειρᾶσθαι τῶν δικαίων τυγχάνειν.* Quibus verbis actor nunquam se putasse dicit adversarios ad tantam audaciam processuros esse, ut quamvis testamentum iustissime confectum exstaret tamen hereditatem peterent. Cum vero illi hoc nihilosecius fecissent, se ipsum quoque coactum esse ab iudicibus *πειρᾶσθαι τῶν δικαίων τυγχάνειν*, quod ita intellegi potest, ut ipse quoque hereditatem *ἐπιδικασίᾳ* petierit. De *ἐπιδικασίᾳ* adversariorum ut cogitemus, incitamur § quoque 3: *χρῆν μέντοι καὶ τὴν ἀμφισβητοῦσαν τῶν χρημάτων μὴ παρ' ὑμῶν πειρᾶσθαι λαμβάνειν τὴν οὐσίαν, ἣν Θρασύλοχος κατέλιπεν, ἀλλὰ περὶ ἐκεῖνον χρηστὴν οὖσαν οὕτως* (non ita, ut nunc facit i. e. *ἐπιδικάζεται*) *ἀξιοῦν αὐτῆς ἐπιδικάζεσθαι.* Permultum quoque momenti tribuam verbis §§ 47. 48, quae adferre mihi liceat: *ἂν δ' ὑπὸ ταύτης πεισ-*

[99]) Schoemann, l. c. p. 301.

θέντες ἐξαπατηθῆτε, οὐ μόνον ἔμ' ἀδικήσετε ἀλλὰ καὶ Θρασύλοχον τὸν τὴν διαθήκην καταλιπόντα καὶ Σώπολιν καὶ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐκείνων, ἣ νῦν ἐμοὶ συνοικεῖ, καὶ τὴν μητέρ' αὐτῶν, ἣ πασῶν ἂν εἴη δυστυχεστάτη γυναικῶν εἰ μὴ μόνον ἐξαρκέσειεν αὐτῇ στέρεσθαι τῶν παίδων, ἀλλὰ καὶ τοῦτ' αὐτῇ προσγένοιτο, ὥστ' ἐπιδεῖν ἄκυρον μὲν τὴν ἐκείνων γνώμην οὖσαν, ἔρημον δὲ τὸν οἶκον γιγνόμενον, καὶ τὴν μὲν ἐπιχαίρουσαν τοῖς αὐτῆς κακοῖς ἐπιδικαζομένην τῶν χρημάτων, ἐμὲ δὲ μηδενὸς δυνάμενον τῶν δικαίων τυχεῖν. His enim verbis actor, quid futurum sit demonstrat, si lis adversariis prospere evenerit. Si hoc enim accideret, matrem defuncti visuram esse se ipsum ius suum acquirere non posse, illam vero *ἐπιδικαζομένην τῶν χρημάτων*: hereditatem adiudicatione acquirentem: hic enim *ἐπιδικάζεσθαι* solum hereditatem adipisci significare posse apparere videtur ex oppositione actoris nihil accipientis. Illa enim significatione *ἐπιδικάζεσθαι* verbum usurpari demonstrat exempli gratia [Demosth.] XLVIII, 27: *ἐπειδὴ δ' ἐπεδικάσαντο, εὐθὺς εἰς Πειραιᾶ ἐλθόντες παρελάμβανον πάνθ' ὅσα ἡμῶν εἶχεν ἑκάτερος* etc.

Cum igitur eadem vox nostra in oratione atque Athenis de talibus actionibus usurpetur, nihil impedire puto, quominus litis formam similem atque Athenis fuisse suspicemur. Accedit aliud. § 31 enim legimus: *ἐπὶ μὲν τὸ κῆδος οὐκ ἠξίωσεν ἀφικέσθαι, τῶν δὲ καταλειφθέντων οὐδὲ δέχ' ἡμέρας διαλιποῦσ' ἦλθεν ἀμφισβητοῦσα.* Non esse puto, cur *ἀμφισβητεῖν* verbum angustiore vi usurpari atque: hereditatem per *ἐπιδικασίαν* petere significare infitiemur. Putamus igitur adversarios hereditatem per *ἐπιδικασίαν* petisse, quo facto actorem quoque petitionem suam ad magistratum quendam detulisse. Hic vero obiecerit quis mirum esse eum, qui hereditatem iam possideat, ut ea sibi adiudicetur postulare. Etenim actorem reapse hereditatem iam possidere ex oratione constat: § 12: *υἱόν μ' ἐποιήσατο καὶ τὴν ἀδελφὴν τὴν αὑτοῦ καὶ τὴν οὐσίαν ἔδωκεν* et § 16: *ἵνα δὲ μηδεὶς οἴηται μήτ' ἐμὲ διὰ μικρὰς προφάσεις ἔχειν τὸν κλῆρον . .* Sed ut Aeginae usum hac de re eundem valuisse suspicemur atque Athenis: actori omnino ut testamento adoptato *ἐπιδικασία* ad rite possidendam hereditatem necessaria erat. Conferre igitur liceat nostram causam cum ea, quae in oratione [Demosthenis] contra Olympiodorum agitur. Hic enim illi, qui hereditatem Comonis possident, quamquam *ἐπιδικασία* — eis quidem necessaria — non instituta esset, post-

quam alii hereditatem petierunt, ipsi quoque per *ἐπιδικασίαν* eam petunt (§ 22).[100])

Athenis priusquam res in iudicio ageretur, ab archonte *ἀνάκρισις* instituebatur. Nostra quoque in causa magistratum quendam partes litigantes ad *ἀνάκρισιν* vocasse mihi quidem probabile videtur, si hos locos specto: § 15: *τί οὖν ὑπόλοιπόν ἐστιν αὐτοῖς, ὅταν τὰς μὲν διαθήκας προσομολογοῦσι καταλιπεῖν . . . . οἵτινες ζητοῦσι πείθειν ὑμᾶς ὡς χρὴ τὰς διαθήκας ἀκύρους ποιῆσαι.*

§ 34: *λέγουσι δ'ὡς τὰς μὲν διαθήκας οὐκ ἀπιστοῦσι Θρασύλοχον καταλιπεῖν, οὐ μέντοι καλῶς οὐδ' ὀρθῶς φασὶν αὐτὰς ἔχειν.*

§ 50: *πρὸς δὲ τούτοις διαθήκας παρ' αὐτῶν τῶν ἀντιδίκων ὁμολογουμένας . .* Quae ab adversariis in *ἀνακρίσει* dicta atque ab actore audita esse probabile videtur.[101]) Et *ἀνάκρισιν* illam litem praecessisse, si Atticum morem sequimur, vel inde effici mihi videtur, quod non solum testamentum ipsum, sed etiam leges Aeginetarum, Ceorum, Troezeniorum in iudicio recitantur. Liceat enim hoc loco verba Att. Proz. II, p. 867 afferre: „Was nun zuvörderst die Gesetze betrifft, so haben wir von ihnen nichts zu bemerken, als was überhaupt von allen Beweisschriften gilt, dass man diejenigen, auf welche man sich vor Gericht zu berufen gedachte, bei der Anakrisis zu den Akten bringen musste, um am Gerichtstage den Richtern durch einen Schreiber vorgelesen zu werden."

Iam vero in lite ipsa, postquam partes litigantes orationes suas habuerunt, iudices suffragiis suis, cui hereditas esset adiudicanda, decreverunt. Quod ut Athenis ita Aeginae quoque factum esse cum res ipsa demonstrat tum hisce paragraphis confirmatur.

§ 33: *δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς τὴν ψῆφον φέρειν.*

§ 47: *ὥστ' ἂν ἐμοὶ ψηφίσησθε τὸν κλῆρον.*[102])

§ 51: *δέομαι οὖν ὑμῶν καὶ τούτων μεμνημένους καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰρημένων τὰ δίκαια ψηφίσασθαι.*

[100]) Hic apponere licet, quod Rueger, Proleg. in Demosth. quae fert. orat. adv. Olymp. adnotat p. 14: Ceteroquin orationes Isaei nos docent contra legem illam *ὡς οὐ δεῖ τὸν ἐπίδικον κρατεῖσθαι πρὸ δίκης* saepius peccatum esse. Conf. Is. de Astyph. hered. § 3 et Aristarch. hered. § 24 cum notis Schoemanni ad Is. pagg. 408 et 446.

[101]) cf. Schoemann l. c. p. 357 *ἐν τῇ ἀνακρίσει* fieri non potuit, quin de iure suo multa disceptarent litigantes.

[102]) cf. Isae. orat. (IV.) de Nicostr. hered. § 23: *τί ἂν εἴη δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τοῦ συγγενοῦς ψηφίζεσθαι.*

Atque coram iudicibus iuratis, quos cum heliastis Atheniensium conferre licet,[103]) litem actam esse, ex oratione ipsa constat: § 15: *τῶν μὲν νόμων οὕτως ἐχόντων, ὑμῶν δὲ κατ' αὐτοὺς ὀμωμοκότων ψηφιεῖσθαι.*

Sed restare videtur difficultas, si Platneri verba spectamus:[104]) „Liessen es die Competenten auf die richterliche Entscheidung ankommen, so musste jeder gegen alle übrigen nicht nur sein Erbrecht, sondern auch zugleich die Unstatthaftigkeit aller gegenteiligen Ansprüche darthun — quae nostra oratione fieri nemo infitiabitur — Derjenige, der sich zuerst gemeldet hatte, sprach wahrscheinlich vor den Richtern zuerst." Cum vero adversarios priores hereditatem petisse oratione ipsa veri fieri simillimum ostenderimus, mirum est actorem ante eos verba facere. At Platneri opinio nullis argumentis certis nititur neque quidquam obstare videtur, quominus etiam Athenis actorem tali in causa priorem habuisse orationem putemus, cum ei *ἐπιδικασία* omnino necessaria esset, qua testamentum adoptioque a iudicibus probaretur, ita ut propter hoc *ἐπιδικασίας* deferendae officium vel tum, cum post aliorum petitiones eam ad archontem detulerat, ante ceteros omnes verba facere poterat.

Denique talibus in litibus *παρακαταβολὴν* i. e. decimam hereditatis, de qua contendebatur, partem deponendam ne Athenis quidem fuisse veri est simile, dummodo ne [Demostheni] fidem denegemus (XLIII, 16): *Ἐὰν δ'ἐπιδεδικασμένου ἀμφισβητῇ κλήρου ἢ τῆς ἐπικλήρου, προσκαλείσθω τὸν ἐπιδεδικασμένον πρὸς τὸν ἄρχοντα καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων δικῶν. παρακαταβολὰς δ'εἶναι τῷ ἀμφισβητοῦντι. ἐὰν δὲ μὴ προσκαλεσάμενος ἐπιδικάσηται, ἀτελὴς ἔσται ἡ ἐπιδικασία τοῦ κλήρου.*

Nostra enim in causa *παρακαταβολὴν* non esse depositam luce clarius e § 4 efficitur: *θαυμάζω δὲ καὶ τῶν πραττόντων ὑπὲρ αὐτῆς, εἰ διὰ τοῦτ' οἴονται καλὸν εἶναι τὸν κίνδυνον, ὅτι μὴ κατορθώσαντες οὐδὲν μέλλουσιν ἀποτείσειν.*[105])

Ex *ἀνακρίσει* igitur illa nihil comperisse actor videtur nisi adversariam niti iure suo cognationis atque testamentum impugnare

[103]) cf. Att. Proz. I, p. 152.

[104]) Der Prozess und die Klagen bei den Attikern II, p. 314.

[105]) quod sensum attinet cf. Isae. orat. (IV.) de Nicostr. hered. § 22: *ἐνθυμοῦνται γὰρ, ὅτι κατορθώσασι μὲν τὰ ἀλλότρια ἔχειν, διαμαρτοῦσι δὲ μικρὸς ὁ κίνδυνος.*

quod *οὐ καλῶς οὐδ' ὀρθῶς* se habeat. Quamquam vero de causis ab adversaria prolatis tam pauca scimus, tamen conandum est et ius Atticum spectantes et orationem quam accuratissime perquirentes cum de causis illius, quibus nixa testamentum impugnat, tum quid illud *οὐ καλῶς οὐδ' ὀρθῶς* sibi velit, explorare. Atque Athenis lex erat, ne valeret testamentum, quod quis dementia, senectute, veneno, morbo impeditus vel mulieri cedens vel vi coactus fecisset.[106]) Sed morbum solum ne Athenis quidem impedivisse, quominus testamentum valeret, Schulin docet.[107]) Quamquam oratores non frustra commemorasse puto testamentum vel adoptionem factam esse ab homine corpore quoque sano veluti: Isae. orat. (II.) de Menecl. hered. § 14: *ἐμὲ ποιεῖται οὐκ ἐν διαθήκαις . . γράψας, μέλλων ἀποθνήσκειν, ὥσπερ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀνθρώπων, οὐδ' ἀσθενῶν . ἀλλ' ὑγιαίνων κ. τ. λ.* Si Aeginae testamentum ab aegroto factum non fuisset validum, minime perspici posset, cur de morbo illo testatoris tam fuse atque late agatur.

Sed facile apparet logographos vel eos, quibus orationes conscriberent, omni modo vel fallaciis adhibitis demonstrare conatos esse, testamentum esse rescindendum, quod factum esset ab insano homine etc., quamvis res ita se non haberet Liceat mihi hoc loco Beaucheti verba citare:[108]) L'adoptant doit être sain d'esprit et avoir toute sa liberté. La loi de Solon est très explicite à cet égard et les orateurs athéniens ont souvent occasion de la rappeler à cause des attaques fréquentes dirigées contre les adoptions testamentaires pour cause de captation. On voit dans leurs discours nombre de plaideurs arguer de telle ou telle clause qui leur déplaît pour soutenir que l'auteur du testament n'était dans son bon sens et pour réclamer l'annulation de l'acte. Aussi quelquefois et probablement pour prévenir les attaques des héritiers légitimes, l'acte affirme-t-il que le testateur se trouvait en pleine possession de lui-même au moment où il testait." Atque illas notiones *παρανοίας* vel *μανίας* saepius homines in iudicio hereditatis capiendae causa artificiose atque dolose interpretatos esse haud iniuria concludi potest etiam ex Aristotelis *Ἀθην πολιτ.*

---

[106]) [Demosth.] XLVI, 14: *ἂν μὴ μανιῶν ἢ γήρως ἢ φαρμάκων ἢ νέσου ἕνεκα, ἢ γυναικὶ πειθόμενος, ὑπὸ τούτων του παρανοῶν, ἢ ὑπ' ἀνάγκης ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθείς.*

[107]) l. c., p. 10 (cf. Lys. XIX, 41: *αὐτὸς γὰς ἐν τῇ νόσῳ ὢν εἰ φρονῶν διέθετο.*

[108]) l. c. II, p. 38.

c. 35: *οἷον περὶ τοῦ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ ᾧ ἂν ἐθέλῃ κύριον ποιήσαντες καθάπαξ, τὰς δὲ προσούσας δυσκολίας "ἐὰν μὴ μανιῶν ἢ γήρως [ἕνεκα] ἢ γυναικὶ πιθόμενος", ἀφεῖλον, ὅπως μὴ ᾖ τοῖς συκοφάνταις ἔφοδος.*

Atque equidem puto hanc *μανίας* notionem logographos saepius hunc in modum interpretatos esse: Testamentum non esse *ὀρθῶς ἔχον*, si factum esset ab homine non *ὀρθῶς βεβουλευμένῳ*, id quod statim probare conabor. Atque eos qui tali causa nixi testamentum impugnabant, nonnumquam, quod vellent, assecutos esse ex Isaei prima oratione elucet, quae ad totam hanc sententiam confirmandam plurimum valet atque cum ceteris in rebus nostrae orationi admodum similis est, tum transitum ad rem ipsam fere iisdem verbis facit, quibus nostra oratio.[109]) Locus igitur hic est: orat. (I.) de Cleonym. hered. § 41: *διαθήκας δ' ἤδη πολλοὶ ψευδεῖς ἀπέφηναν καὶ οἱ μὲν τὸ παράπαν οἰ γενομένας, ἐνίων δ' οὐκ ὀρθῶς βεβουλευμένων.*

Sed quando testamentum ab *οὐκ ὀρθῶς βεβουλευμένῳ* factum est? Si ei, qui cognatione testatori proximi erant, testamento nil accipiunt, sed eis, qui cognatione remotiores atque adeo non amici testatoris sunt, ut summae inter eos atque testatorem inimicitiae intercedant sive intercesserint, bona relinquuntur. E re

---

[109]) Aeginet. § 4: *τὴν μὲν οἶν τούτων κακίαν ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων γνώσεσθε, ἐπειδὰν διὰ τέλους ἀκούσητε τῶν πεπραγμένων . ὅθεν δὲ οἶμαι τάχιστ' ἂν ὑμᾶς μαθεῖν περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν ἐντεῦθεν ἄρξομαι διηγεῖσθαι.*

Θράσυλλος γὰρ ὁ . .

Isae. orat. (I.) de Cleonym. hered. § 8: *τὴν μὲν οὖν ἀναισχυντίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν ἔτι μᾶλλον γνώσεσθε, ἐπειδὰν πάντων ἀκούσητε . ὅθεν δ' οἶμαι τάχιστ' ἂν ὑμᾶς μαθεῖν περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν, ἐντεῦθεν ὄρξομαι διδάσκειν.*

Δεινίας γὰρ ὁ . .

Hac de re Schoemann, l. c., p. 180 (qui Aegineticae locum non adfert): „Nihil apud oratores hac et similibus formulis frequentius, ubi prooemio absoluto ad narrationem transeunt.

Alium locum hic mihi adferre liceat, qui fere verbotenus cum loco Lycurgi Leocrateae consentit quemque Lycurgus haud scio an Isocrati debeat. Lycurg. Leocr. § 136: *ἡγοῦμαι δ' ἔγωγε καὶ τὸν πατέρα αὐτῷ τὸν τετελευτηκέτα, εἴ τις ἄρα ἔστιν αἴσθησις τοῖς ἐκεῖ περὶ τῶν ἐνθάδε γινομένων, ἁπάντων ἂν χαλεπώτατον γενέσθαι δικαστήν.*

Aeginet. § 44: *οἶμαι γὰρ ἂν αὐτεν πάντων (τον πατέρα) γενέσθαι ταύτῃ χαλεπώτατον δικαστὴν εἴπερ αἴσθοιτο.*

Aeginet. § 42 (cf. Plataic. § 61. Euag. § 9: Blass. Att. Bereds. II, p. 236.) *εἴ τίς ἐστιν αἴσθησις τοῖς τεθνεῶσι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων.* cf. Rehdantz in editione sua Leocrateae p. 92.

gitur puto esse locos ad hanc sententiam demonstrandam idoneos iapponere: Isae. orat. (I.) de Cleonym. hered.

§ 21: *εἰ δ' οὕτως παραφρονῶν ἔτυχεν, ὥσθ' ἡμᾶς περὶ ἐλαχίστου ποιεῖσθαι τοὺς γένει πρωτεύοντας καὶ χρωμένους αὐτῷ πάντων οἰκειότατα, δικαίως ἂν δήπου τὰς τοιαύτας διαθήκας ἀκύρους ποιήσαιτε.*

§ 34: *ἀλλ' ἔγωγε εἰ κατηγορεῖν ἐβούλοντο τῶν διαθηκῶν ἢ τοῦ τετελευτηκότος οὐκ οἶδ' ὅ τι ἂν ἄλλο πρὸς ὑμᾶς εἶπον, οἵ γε τὰς διαθήκας μὲν ἀποφαίνουσιν οὔτ' ὀρθῶς ἐχούσας οὔτ' ἀρεσκούσας τῷ διαθεμένῳ, τοῦ δὲ τοσαύτην μανίαν κατηγοροῦσιν, ὥστε φασὶν αὐτὸν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι τοὺς αὐτῷ διαφερομένους ἢ τοὺς οἰκείως χρωμένους, καὶ οἷς μὲν ζῶν οὐ διελέγετο ἅπασαν δοῦναι τὴν οὐσίαν, τοὺς δ' οἰκειότατα κεχρημένους οὐδὲ πολλοστοῦ μέρους ἀξιῶσαι.*

§ 43: *ὥσθ' ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, πολὺ κάλλιόν ἐστιν ψηφίσασθαι κατὰ τὸ γένος τὸ παρ' ἀμφοτέρων ἡμῶν ὁμολογούμενον μᾶλλον ἢ κατὰ τὰς διαθήκας τὰς οὐ δικαίως γεγενημένας. πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε, ὅτι αὐτὰς ἔλυσε μὲν Κλ. εὖ φρονῶν, διέθετο δ' ὀργισθεὶς καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος. ὥστε πάντων ἂν εἴη δεινότατον, εἰ κυριωτέραν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἢ τὴν ἔννοιαν ποιήσετε.* (cf. praeterea §§ 3, 4, 9, 11, 12, 20, 22, 26, 30 etc.)

Isae. orat. (II.) de Menecl. hered. § 5: *καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τοσούτῳ ὄντι οὐδὲν ἐκεῖνος μετέγνω τῶν πεπραγμένων ἑαυτῷ διὰ τὸ παρὰ πάντων ὁμολογεῖσθαι, ὅτι ἦν ὀρθῶς βεβουλευμένος.*

Cf. etiam Schoemann, l. c., p. 193: Quam saepe autem iudices in causis hereditariis contra testamenta pronuntiaverint, vel una Philocleonis gloriatio ostendit apud Aristophanem Vesp. v. 603 s.:

κἂν ·ἀποθνήσκων ὁ πατήρ τῳ δῷ καταλείπων παῖδ' ἐπίκληρον
κλαίειν ὑμεῖς μακρὰ τὴν κεφαλὴν εἰπόντες τῇ διαθήκῃ
καὶ τῇ κόγχῃ τῇ πάνυ σεμνῶς τοῖς σημείοισιν ἐπούσῃ
ἔδομεν ταύτην ὅστις ἂν ἡμᾶς ἀντιβολήσας ἀναπείθῃ.

Sed quid inde concluditur? Si ea, quae Isaeus in prima oratione § 41 profert vera esse putamus, Athenis testamenta non solum impugnata, sed etiam rescissa sunt, quae tantopere omni ratione atque prudentia carerent, ut facile orator iudicibus demonstrare posset ea illa ipsa de causa non posse valida esse. Utrum haec fuerit voluntas legis necne, alia est quaestio, hoc constare mihi videtur logographos aliosque in iudicio notionem *μανίας* ita esse interpretatos.[110])

[110]) Schulin l. c. p. 16: Regelmässig wählte der Testator seine Testamentserben unter seinen nächsten *συγγενεῖς*. Er sah dabei namentlich auf

Sed quid hoc ad nostram orationem? Atque primum quidem consideranda § 34: *λέγουσι δ' ὡς τὰς μὲν διαθήκας οὐκ ἀπιστοῦσι Θρασίλοχον καταλιπεῖν, οὐ μέντοι καλῶς οὐδ' ὀρθῶς φασὶν αὐτὰς ἔχειν.* E locis supra citatis apparere videtur hoc idem valere atque ut ab *οὐκ ὀρθῶς βεβουλευμένῳ* confectum. Praeterea statim sequitur: *καίτοι . . πῶς ἄν τις ἄμεινον ἢ μᾶλλον συμφερόντως περὶ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων ἐβουλεύσατο.* Quam similis oratio nostra primae sit Isaei, cognoscetur, si § 34 illius orationis supra laudata cum § 32 Aegineticae comparabimus: *οὐκ ἂν κακῶς εἴη βεβουλευμένος, εἰ τοῖς φίλοις μᾶλλον ἢ ταύτῃ ἠβουλήθη τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν.* Non igitur dico utique necesse fuisse adversariam tali causa niti, sed hoc aliquo iure affirmari posse puto actorem tale quid eam dicturam esse exspectasse atque ut oratione Isaei demonstratur testatorem fuisse non *εὖ βεβουλευμένον*, sic nostra Thrasylochum summa ratione atque prudentia: *εὖ βεβουλευμένον* testamentum confecisse.

Quae adversarii huic defensioni responderint, nescimus, hoc vero dici posse puto difficile fuisse argumenta actoris refellere; nam eius causa secundum orationem iustissima videtur. Utrum fuerit necne, quis est qui dicat?

seine persönlichen Beziehungen zu denselben und auf das Ansehen, das sie bei ihren Mitbürgern genossen. Wenn jemand diese Rücksicht ausser Acht liess, so setzte er sich der Gefahr aus, dass seine Verwandten nach seinem Tode *μανίαν αὐτοῦ κατηγόρουν*, und dass sein Testament in Folge dessen als von einem Verrückten errichtet umgeworfen wurde.

Mitteis, Reichsrecht und Volksrecht in den östl. Provinzen des röm. Kaiserreichs p. 69: In der That ist auch in Athen den übergangenen Seitenverwandten eine ziemlich umfangreiche querela inofficiosi unter dem Titel *δίκη μανίας* zugesprochen. Varron. frg. ed. Bip. p. 312. 313: venio nunc ad alterum genus testamenti, quod dicitur physicum, in quo Graeci belliores quam Romani nostri.

Sed Beauchet l. c. II, p. 39: Il ne faudrait point aller jusqu'à admettre l'existence d'une *δίκη μανίας*, sorte de querela inofficiosi, au profit des collatéraux exclus par un testament ou une adoption. Il nous semble que celui qui réclame la nulleté de cet acte doit établir l'existence d'une véritable insanité d'esprit et qu'il ne peut point se borner à agir, comme disaient les Romains «hoc colore quasi non sanae mentis testator fuerit, quum testamentum ordinaret». Sed cf. quod B. ad meam sententiam confirmandam dicit l. c. Préface p. XX: Les héliastes d'une année n'étaient en rien solidaires de leurs prédécesseurs et de plus, pendant la durée de leurs fonctions ils pouvaient donner à un même problème judiciaire deux solutions différentes ou même contradictoires, car souvent il retenaient aucun compte des dispositions légales applicables à la cause, et jugeaient sous l'influence capricieuse des circonstances.

VITA.

Natus sum Ludovicus Ricardus Mende Lipsiae a. d. XII. Kalendas Novombres anni 1875 patre Hugone, quem vicesimum iam annum acerbitate fati mihi praereptum esse valde doleo, et matre Albertina e gente Cilhav, quam superstitem esse magnopere gaudeo. Fidei addictus sum Evangelicae.

Litterarum elementis per quinque annos imbutus anno 1887 receptus sum in gymnasium regium Lipsiense, quod floret rectore Ricardo Richter. Vere anni 1896 maturitatis testimonium adeptus almae matri Lipsiensi inscriptus sum, ut in studia philologica incumberem. Atque instruxerunt me viri clarissimi: de Bahder, Biedermann, Birch-Hirschfeld, Heinze, Immisch, Lipsius, Ribbeck(†), Raoul Richter, Ricardus Richter, Schreiber, Sievers, Struempell (†), Studniczka, Wachsmuth, Windisch, Wundt.

Postquam per tria semestria proseminarii philologi moderante Immischio sodalis ordinarius fui, Lipsii et Wachsmuthii humanitate in seminarium philologum receptus sum, cuius per bis senos menses fui sodalis ordinarius. Praeterea Lipsii, Ricardi Richteri, Wachsmuthii comitate mihi contigit, ut per duo semestria societati Graecae, per idem tempus seminario paedagogico, per semestre spatium seminario historico essem adscriptus. Seminarii franco-gallici moderante Birch-Hirschfeldio per sex menses sodalis ordinarius fui atque per idem tempus philosophorum seminario moderante Heinze interfui.

Quibus omnibus doctissimis viris, imprimis Ribbeckio (†), Wachsmuthio iustas ac debitas refero gratias; praecipue autem Lipsii atque Ricardi Richteri summae humanitati et benevolentiae quantum debeam nunquam obliviscar.
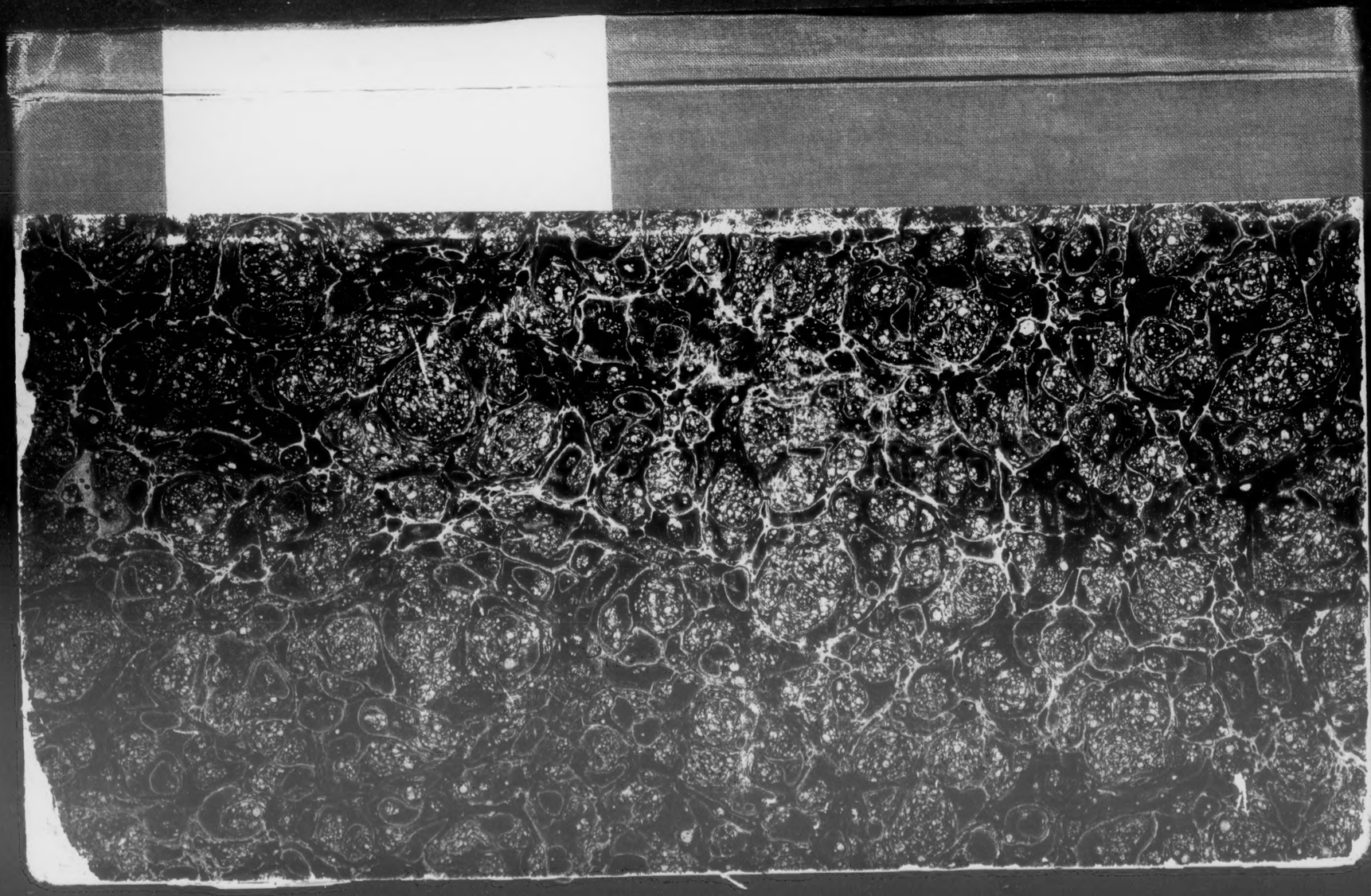
COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
1010658440